



INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH

## PRZEKONANIA MORALNE UCZNIÓW

*na podstawie badania  
ESPE: edukacja społeczno-  
emocjonalna*

dr Radosław Kaczan

Ludmiła Rycielska

dr Piotr Rycielski



## Badanie

### ESPE: edukacja społeczno- emocjonalna

- badanie które zostało przeprowadzone przez Instytut Badań Edukacyjnych od IV do VI 2014 roku
- celem badania było stworzenie zbioru kwestionariuszy psychologicznych pod zbiorczą nazwą *Test funkcjonowania moralnego*, z których wybrane mogą docelowo służyć nauczycielom do pracy o charakterze wychowawczym z uczniami.
- przygotowany *Test nie służy* specjalistycznej diagnozie psychologicznej
- produkty badania będą mogły być wykorzystywane również przez osoby zbierające naukowe dane o funkcjonowaniu społeczno-moralnym młodzieży, przede wszystkim w kontekście szkoły
- w skład Testu funkcjonowania moralnego weszło 6 kwestionariuszy dedykowanych uczniom i jeden kwestionariusz dla nauczycieli
- próba celowa; 605 uczniów, 120 nauczycieli i dyrektorów z 12 wybranych celowo szkół; biorący w badaniu uczniowie uczęszczali do klasy VI szkoły podstawowej, klas I i III gimnazjum oraz I klasy liceum ogólnokształcącego

# Kody etyczne



Czystość,  
godność,  
duchowość,

Sprawiedliwość i  
wzajemność

Etyka czystości

Etyka  
sprawiedliwości

Etyka  
autorytetu

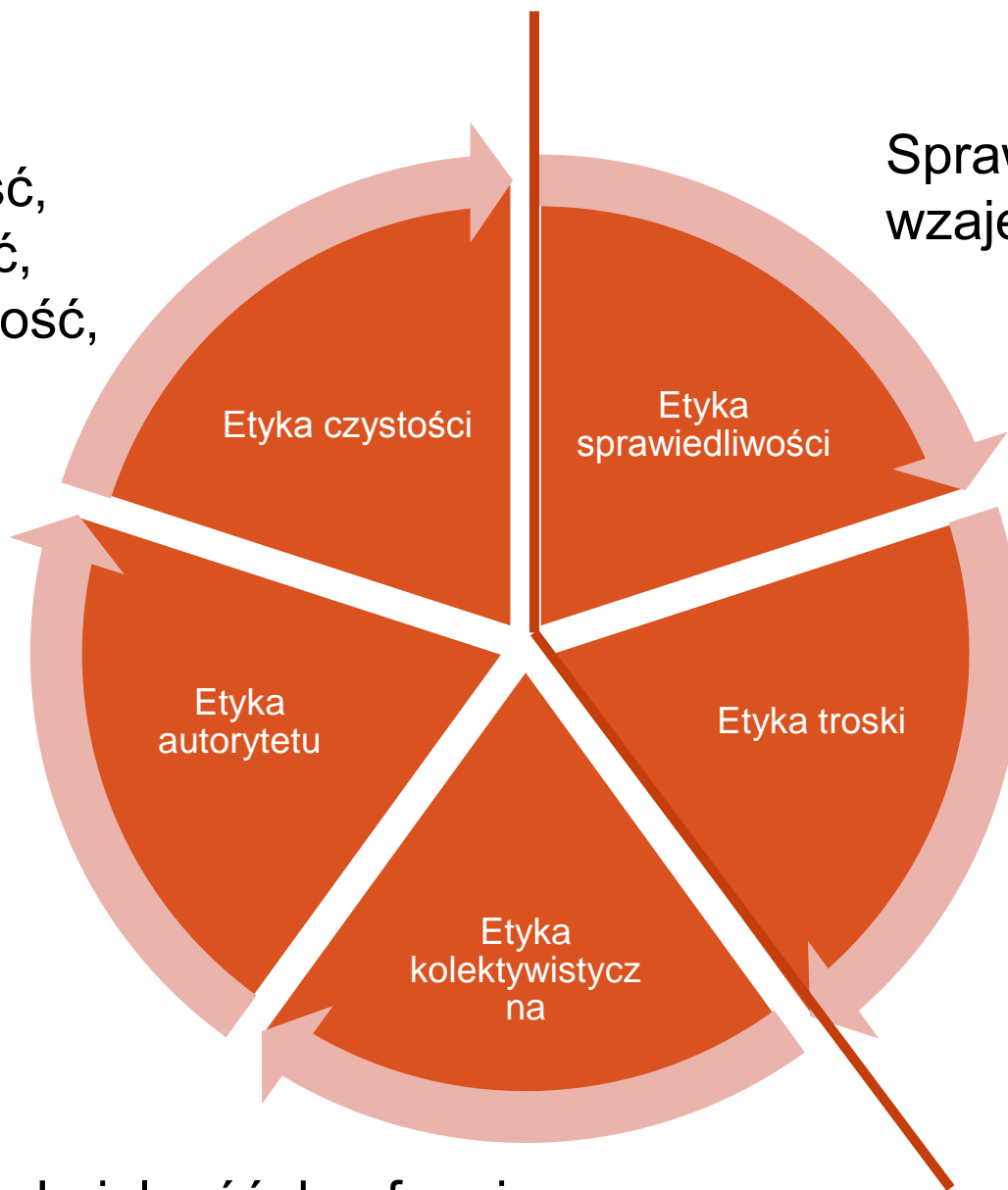
Etyka troski

Respekt i uległość  
wobec  
autorytetów,  
spełnianie ich  
życzeń,

Troska o  
dobro,  
korzyści i  
autonomię  
jednostki

Etyka  
kolektywistycz  
na

Lojalność, konformizm,  
poświęcenie dla grupy, szacunek  
dla symboli



# Dlaczego należy .....?

bo liczy się honor a nie tylko rzeczy materialne

Moim zdaniem powinniśmy być uczciwi wobec wszystkich zarówno dla znajomych, przyjaciół jak i dla nieznajomych.



Jest to ważne by wybaczać innym ludziom. Sam Pan Jezus mówił, że należy wybaczać innym ludziom.

Ponieważ działają również dla dobra siebie, ludzi, a także potem dla dobra swoich dzieci.

Ponieważ kraj bez dobrych obywateli źle funkcjonuje

# Stadia myślenia moralnego według Johna C. Gibbsa

- Jeśli coś obiecałeś koledze, to nie byłoby dobrze tego nie zrobić, bo wtedy nie będzie się z tobą bawił i nie będzie twoim kolegą.
- Albo będzie płakał, albo cię uderzy.
- Poza tym rodzice dadzą ci karę, jeśli nie zrobisz tego co obiecałeś.

Stadium **pierwsze**  
Gibbs (1992) określa mianem „jednostronne i materialne

- Kłamstwo wyjdzie w końcu na jaw, a jak to się stanie to ta druga osoba będzie chciała się zrewanżować.
- Rodzice powinni dotrzymywać obietnic dzieciom, jeśli dzieci dotrzymywały obietnic rodzicom.

Stadium **drugie**,  
„instrumentalnej wymiany”  
strategia „wet za wet

- „Kolega ci ufa i nie powinieneś zdradzić tego zaufania, ani sprawić mu przykrości
- Łamanie obietnic jest samolubne, a gdy zrobisz na innych złe wrażenie, to nie będą cię szanować.

Stadium **trzecie**  
„prospołecznej wzajemności”, lub  
„stadium złotej reguły etycznej” → reguła wzajemności

- Społeczeństwo opiera się na zaufaniu i rzetelności, a dotrzymywanie obietnic jest konieczne, by utrzymać ład.
- Uczciwość to standard postępowania, na który wszyscy mogą się zgodzić, nie chciałbyś żyć w społeczeństwie, w którym nie mógłbyś nikomu ufać.

Stadium **czwarte**  
„systemowe i normatywne

# Pomyśl o sytuacji, w której pomogłeś komuś z rodziny. Czy ważne jest by pomagać osobom z rodziny?

## Stadium pierwsze

- „rodzina jest najważniejsza i jedna, więc bezwzględnie we wszystkim zawsze trzeba jej pomóc”
- jest to bardzo ważne, ponieważ to nasi najbliżsi i pomoc im jest naszym obowiązkiem i to bezdyskusyjnie

## Stadium drugie

- Uważam, że ważne bo rodzina jest bardzo ważna. Zawsze trzeba jej pomagać ponieważ na nich zawsze można liczyć
- Kiedyś rodzina będzie wdzięczna i też pomoże (o ile będzie trzeba)

## Stadium trzecie

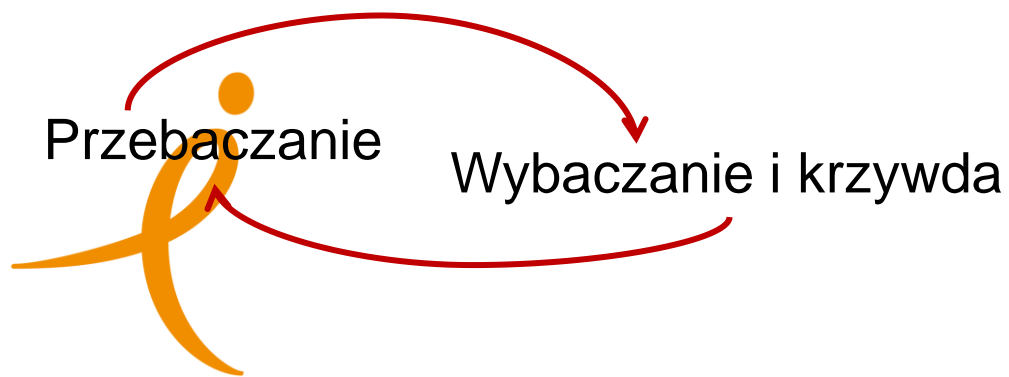
- Gdy pomaga się osobie z rodziny, pomaga się też w pewnym sensie sobie, ponieważ rodzina jest jednym, zgodnym organizmem
- Uważam, że jest to bardzo ważne ponieważ pomagając uszczęśliwia się drugą osobę, a uśmiech innych osób (zwłaszcza nam bliskich) poprawia też nam humor. Nie pomagając można stracić bliskiego

## Brak uzasadniania

- Bardzo ważne jest by pomagać osobom z rodziny ponieważ to nasza rodzina
- Ponieważ to jest bardzo ważne
- Rodzinę ma się tylko jedną i trzeba się wspierać

## Stadium czwarte

- Od rodziny wiele zależy, nasza kultura, zachowanie, wychowanie, poglądy, wiara. Jeśli w rodzinie nie będzie wzajemnej pomocy te wartości mogą być bardzo zaniżone



Są ludzie, którzy uważają, że nie da się tak postępować, by nigdy nikogo nie skrzywdzić. Czy sądzisz, że to ważne, aby nie krzywdzić innych?

Przypomnij sobie sytuację w której Ty lub ktoś z Twoich bliskich został skrzywdzony. Czy ważne jest, aby wybaczać krzywdy?

Wspólne dobro

Przestrzeganie  
prawa

Własność

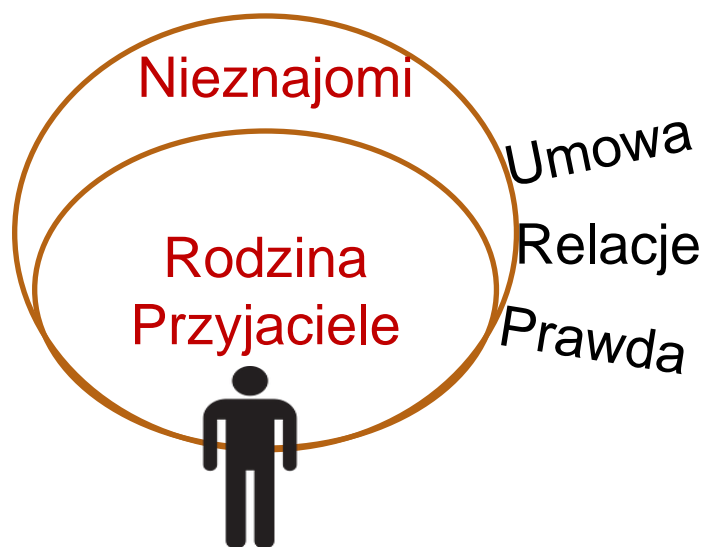
Sprawiedliwość

Żaufanie

Czy ważne jest żeby ludzie przestrzegali prawa?

Czy ważne jest, aby ludzie którzy łamią prawo zostali za to ukarani?

Czy ważne jest, aby dorośli i młodzi ludzie działali dla dobra swojego kraju?



Przypomnij sobie, kiedy obiecałeś coś przyjacielowi. Czy ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych przyjaciołom?

Pomyśl o sytuacji, w której pomogłeś komuś z rodziny. Czy ważne jest by pomagać osobom z rodziny?

Czy ważne jest by być uczciwym wobec osoby, której prawie się nie zna?

**% odpowiedzi  
bardzo ważne**

Pomyśl o sytuacji, w której pomogłeś komuś z rodziny. Czy ważne jest by pomagać osobom z rodziny?

80

Przypomnij sobie, kiedy obiecałeś coś przyjacielowi. Czy ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych przyjacielom?

72

Przypomnij sobie sytuację, gdy, choć było to dla Ciebie trudne, zdecydowałeś się powiedzieć przyjacielowi prawdę. Czy ważne jest, żeby przyjaciele mówili sobie prawdę?

69

Pomyśl o sytuacji, kiedy pomogłeś przyjacielowi w jakiejś ważnej sprawie. Czy ważne jest pomaganie przyjacielom?

65

Czy ważne jest żeby ludzie nie zabierali rzeczy, które należą do innych ludzi?

64

Czy ważne jest żeby ludzie przestrzegali prawa?

55

Czy ważne jest, aby ludzie którzy łamią prawo zostali za to ukarani?

54

Czy ważne jest, aby dorośli i młodzi ludzie działali dla dobra swojego kraju?

46

Są ludzie, którzy uważają, że nie da się tak postępować, by nigdy nikogo nie skrzywdzić. Czy sądzisz, że to ważne, aby nie krzywdzić innych?

46

Przypomnij sobie sytuację w której Ty lub ktoś z Twoich bliskich został skrzywdzony. Czy ważne jest, aby wybaczać krzywdy?

37

A co myślisz na temat dotrzymywania obietnic w ogóle? Jak ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych nawet komuś, kogo ledwo znają?

35

Czy ważne jest by być uczciwym wobec osoby, której prawie się nie zna?

29

Każdy z nas żyje w jakiejś społeczności, w grupie ludzi których zna i często ich spotyka. Jak sądzisz, czy ważne jest, aby robić różne rzeczy dla dobra tej społeczności?

26

Są takie sytuacje, kiedy nieznajomi proszą nas o pomoc. Czy ważne jest pomaganie osobom nieznajomym, nawet jeśli coś nas to kosztuje (np. czas, pieniądze)?

16



1. Przypomnij sobie, kiedy obiecałeś coś przyjacielowi. Czy ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych przyjaciołom?

Zakreśl jedną odpowiedź:

bardzo ważne

ważne

mało ważne

nieważne

trudno powiedzieć

DLACZEGO JEST TO BARDZO WAŻNE / WAŻNE / MAŁO WAŻNE / NIEWAŻNE / TRUDNO POWIEDZIEĆ (WYBIERZ ZGODNIE Z TYM, CO ZAZNACZYŁEŚ WYŻEJ)?

To jest bardzo ważne ponieważ gdy dotrzymasz obietnicy to przyjaciel wtedy ma do niego zaufanie.

<sup>Ponieważ</sup>  
~~ponieważ~~ coś się komuś obiecało to powinno dotrzymać się obietnicy.

1. Przypomnij sobie, kiedy obiecałeś coś przyjacielowi. Czy ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych przyjaciołom?

Zakreśl jedną odpowiedź:

bardzo ważne

ważne

mało ważne

nieważne

trudno powiedzieć

DLACZEGO JEST TO BARDZO WAŻNE / WAŻNE / MAŁO WAŻNE / NIEWAŻNE / TRUDNO POWIEDZIEĆ (WYBIERZ ZGODNIE Z TYM, CO ZAZNACZYŁEŚ WYŻEJ)?

Oniemia, kiedy ktoś nie dotrzyma obietnicy drugiemu człowiekowi jest przykro. Nie należy robić

czegoś, co może zranić drugą osobę. Ważne jest żeby dotrzymać obietnicy, ponieważ wtedy drugi człowiek

można ufać i nie należy tego psuć.

Bo jeśli nie to ~~to~~ nie będzie przyjaźni i  
zaufania

1. Przypomnij sobie, kiedy obiecałeś coś przyjacielowi. Czy ważne jest, żeby ludzie dotrzymywali obietnic danych przyjaciołom?

Zakreśl jedną odpowiedź:

bardzo ważne

ważne

mało ważne

nieważne

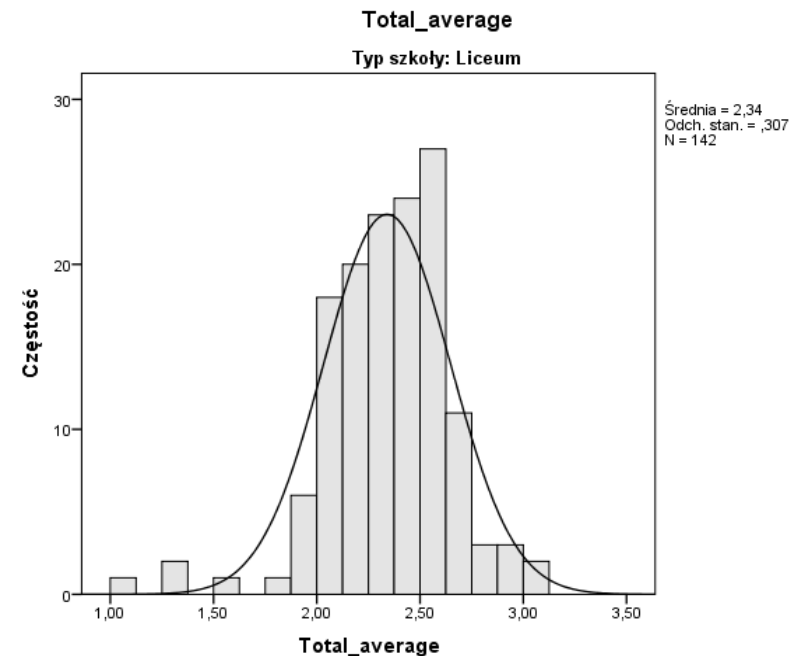
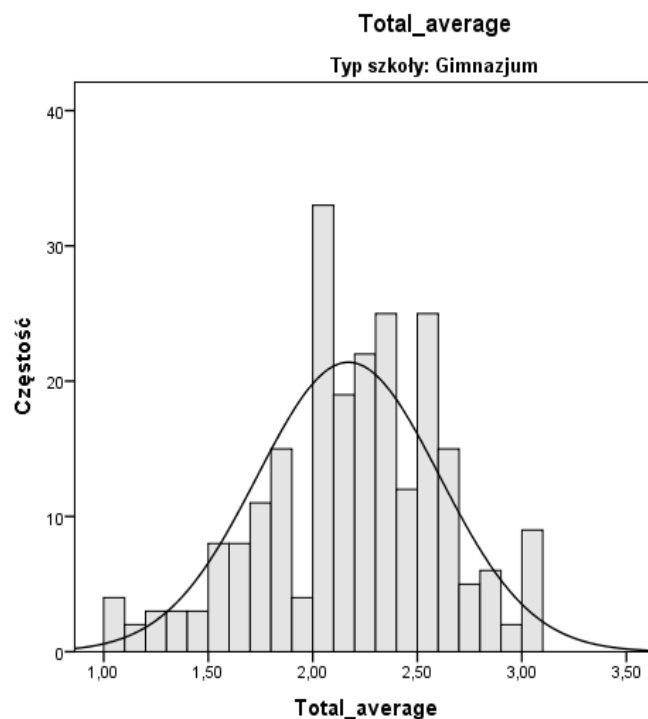
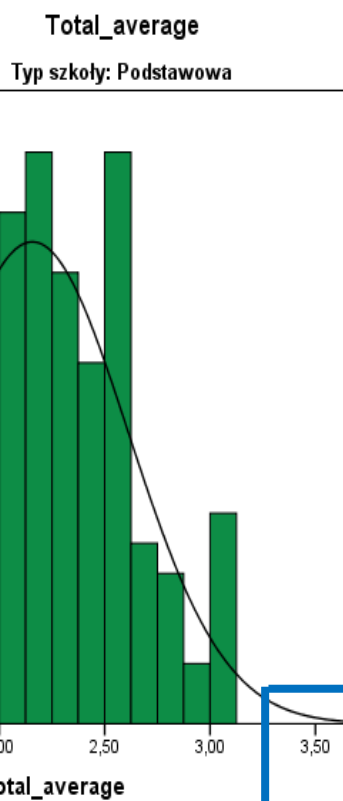
trudno powiedzieć

DLACZEGO JEST TO BARDZO WAŻNE / WAŻNE / MAŁO WAŻNE / NIEWAŻNE / TRUDNO POWIEDZIEĆ (WYBIERZ ZGODNIE Z TYM, CO ZAZNACZYŁEŚ WYŻEJ)?

Bardzo ważne jest dotrzymywanie obietnic, ponieważ ja nie chciałabym gdyby ktoś kto coś mi obiecał nie dotrzymał słowa, wtedy się wtedy, że tej osobie nie zależy na tobie i jest nam przykro.

Jest to bardzo ważne, ponieważ pyjane są to bardzo bliscie nam osoby i powinniśmy zawsze mieć na nich liczyć i polegać.

# Jak odpowiadali uczniowie

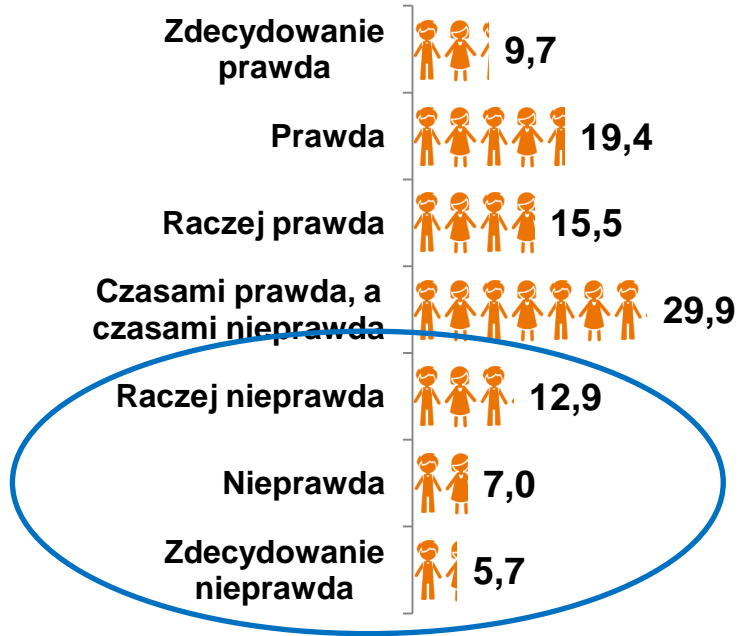


- Uczniowie z klasy 6 SP różnili się istotnie ( $p < 0,001$ ) tylko od uczniów klasy 1 Liceum ( $M = 2,1$  vs.  $2,3$ ).
- Natomiast uczniowie 1 klasy Gimnazjum, różnili się zarówno od uczniów 3 klasy Gim, jak i 1 Lic.
- 1 Lic i 3 Gim nie różnią się istotnie od siebie.
- Uczniowie w 1 klasie gimnazjum nie przedstawiają bardziej złożonych uzasadnień, niż uczniowie 6 klasy podstawówki, a wręcz można zaobserwować w tej grupie lekki spadek poziomu.

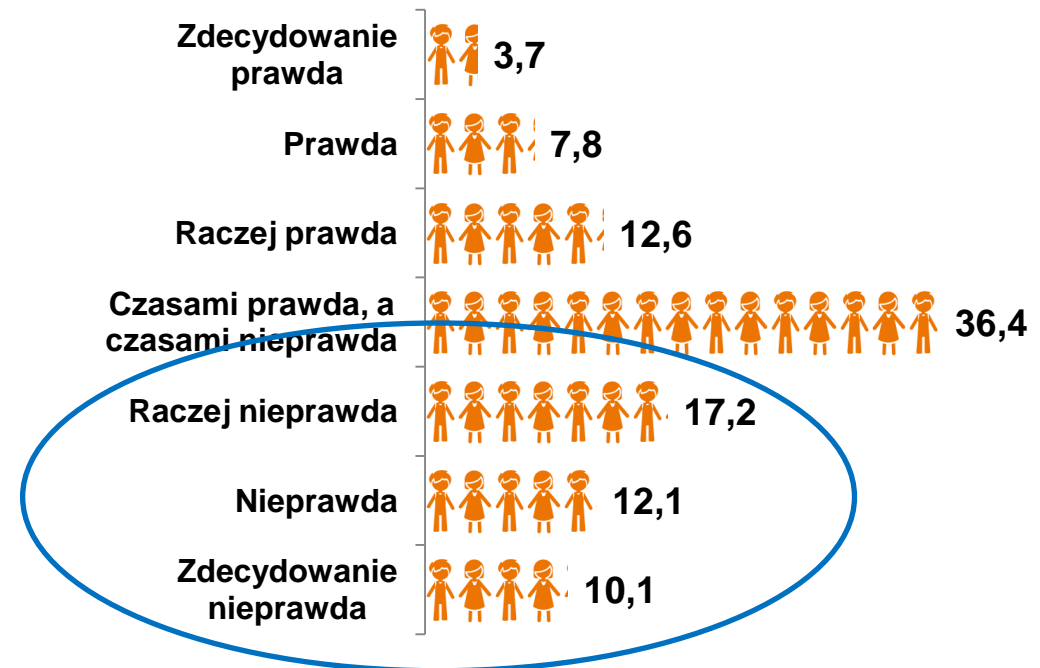


# ZAUFANIE

Uczniom można zostawiać dużo swobody na ich własne decyzje.



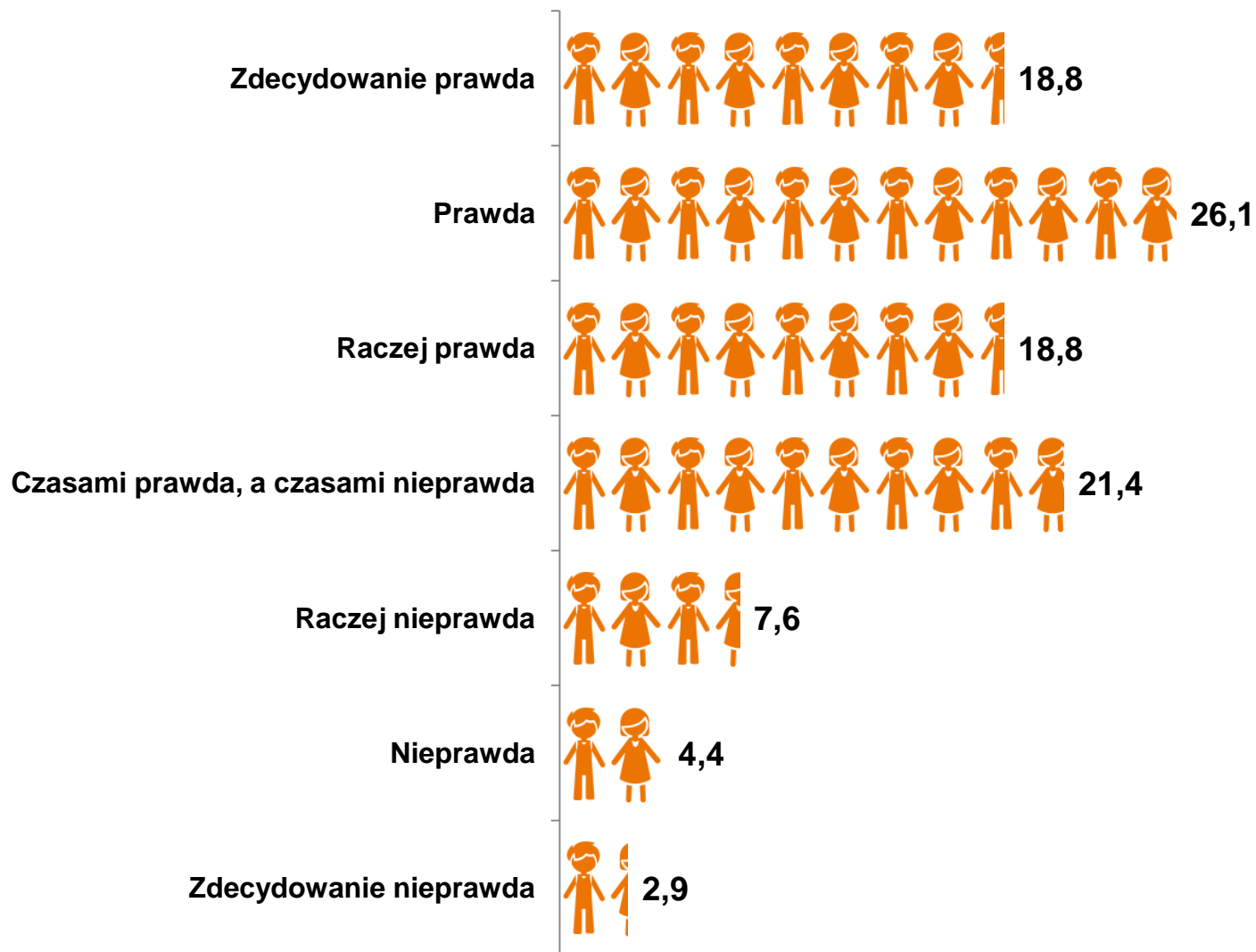
Ludziom można ufać w większości sytuacji.





# DOBRO WSPÓLNE

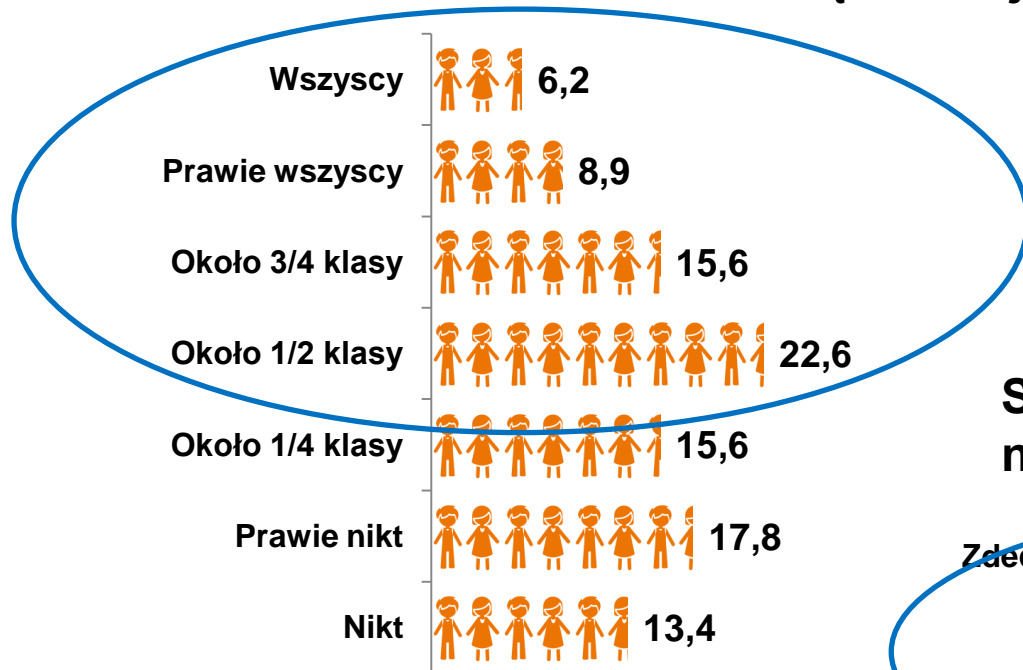
Dla większości ludzi ważniejsze są ich własne korzyści niż dobro wspólne.





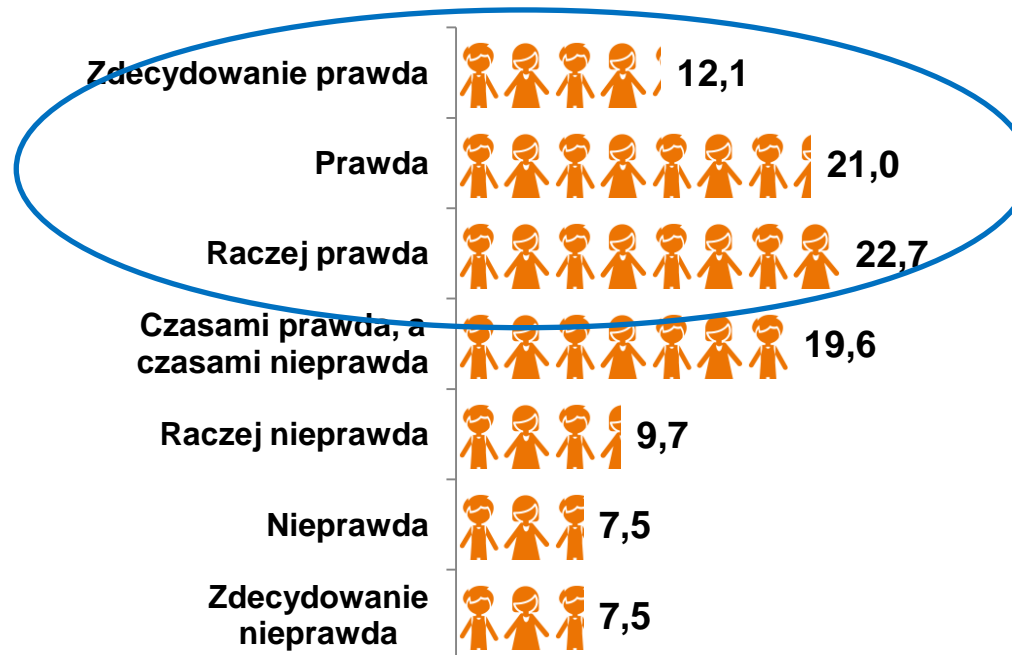
# DOBRO WSPÓLNE

**Szkoła niewiele daje uczniom,  
to i uczniowie nie muszą dla niej nic robić.**



O niektóre rzeczy pytano nie wprost, czyli pytanie brzmiało nie np. czy *postępujesz tak a tak*, ale *ile osób Twoim zdaniem w Twojej klasie tak postępuje*.

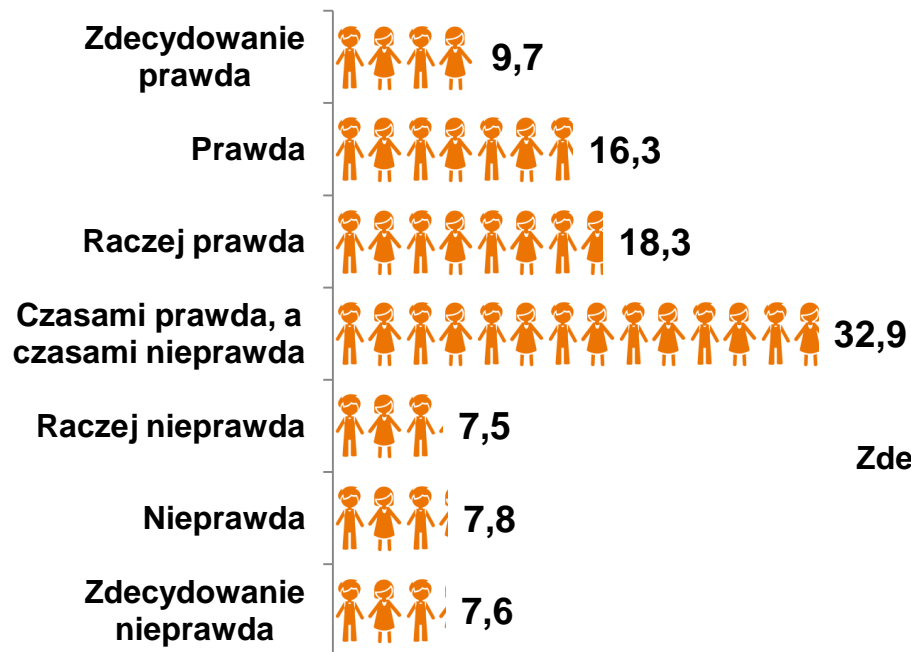
**Szkoła może być autentyczną wspólnotą  
nauczycieli i uczniów.**



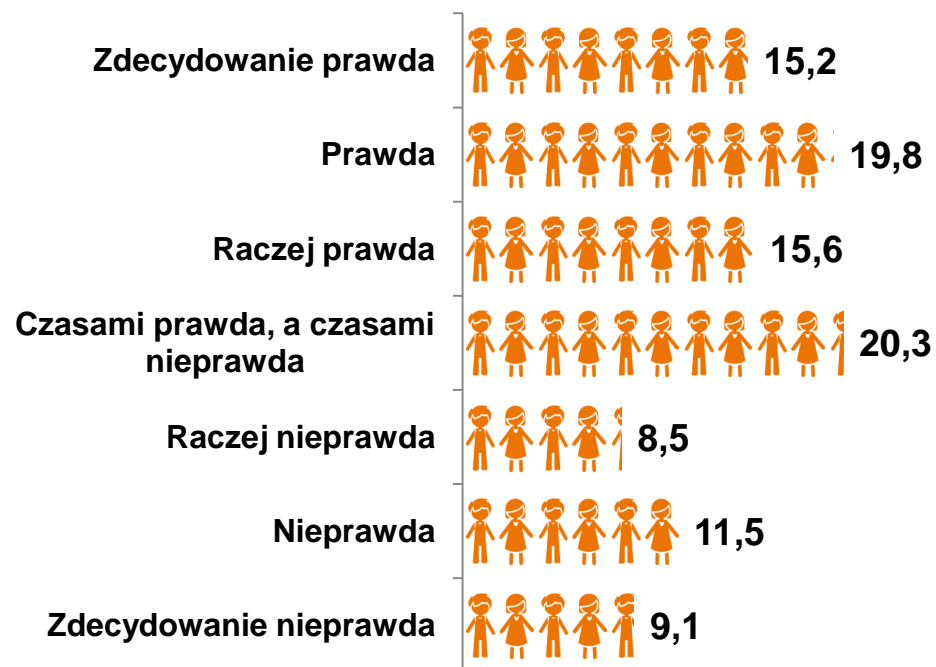


# SPRAWIEDLIWOŚĆ

**Uczniowie często są niesprawiedliwi w ocenie nauczycieli.**



**W pracy nauczyciela nie daje się do końca być sprawiedliwym.**

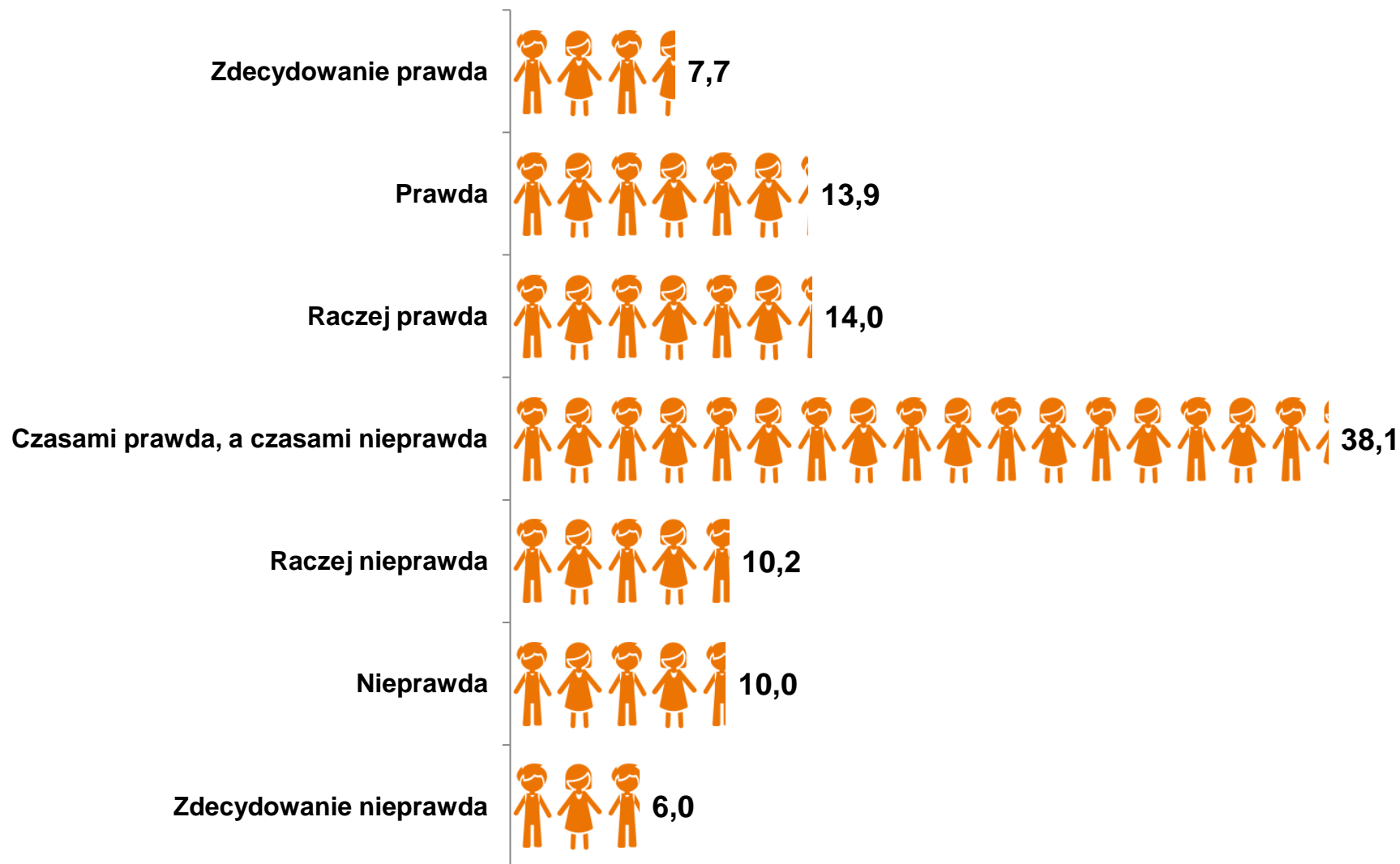






# UMOWY I PRAWDA

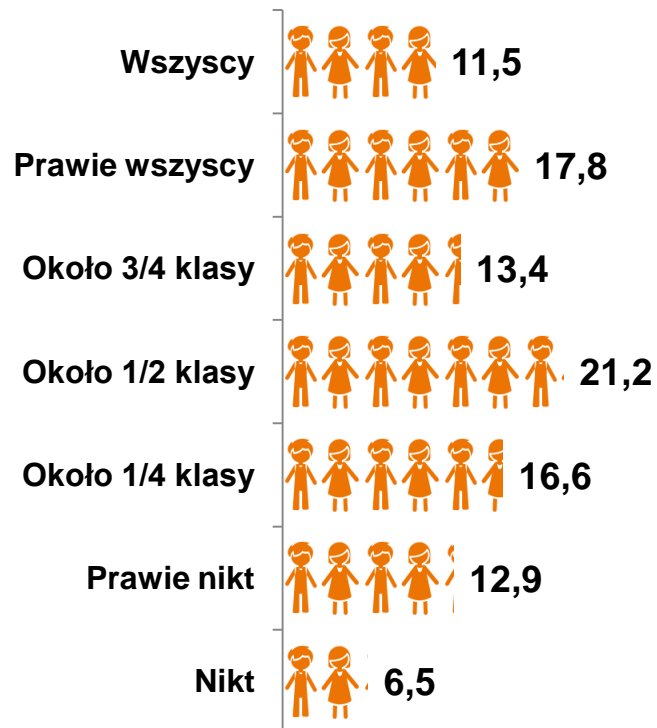
Uczniowie zwykle nie są uczciwi wobec nauczycieli.



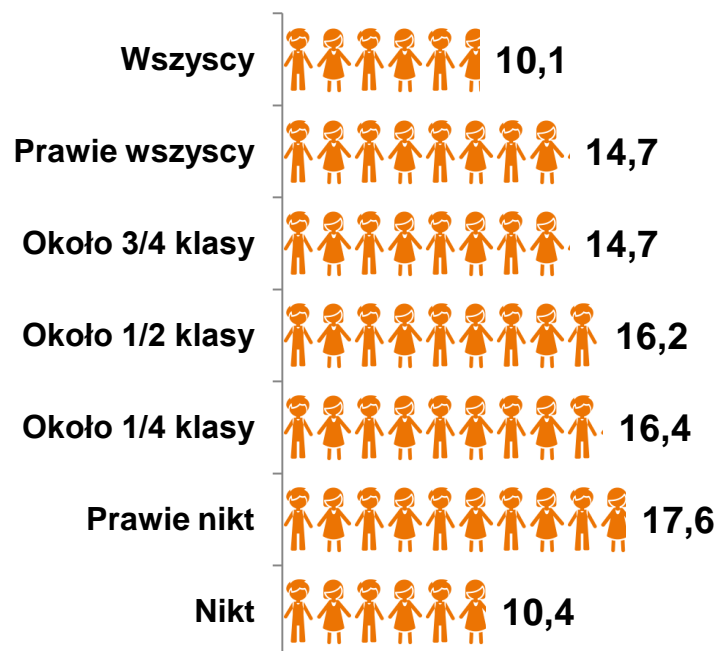


# UMOWY I PRAWDA

**Nie da się w szkole przeżyć bez ściągania.**

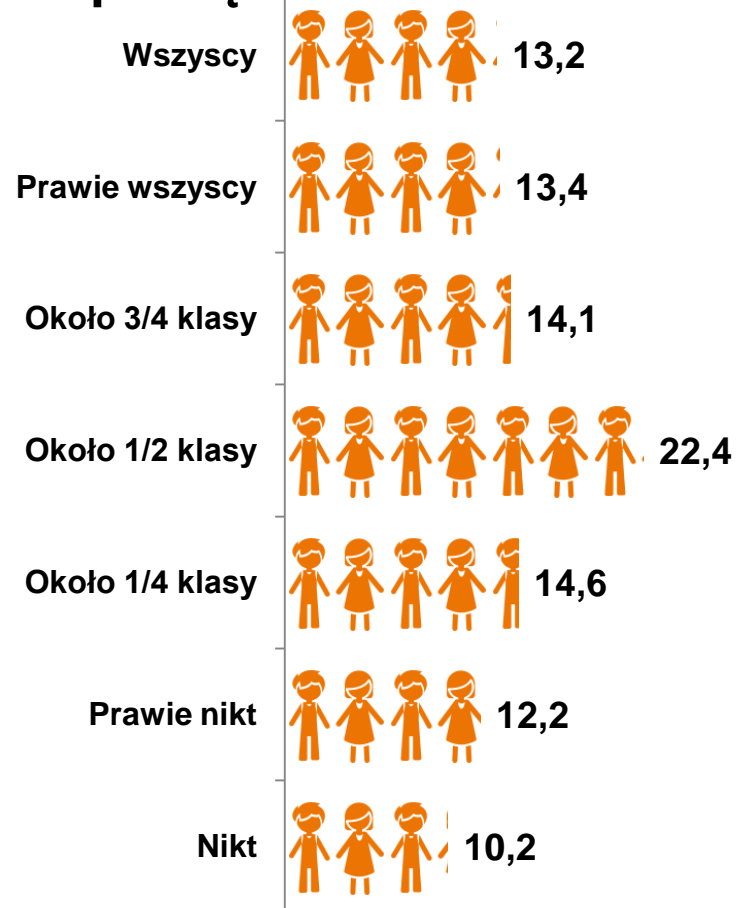


**Kopiowanie prac z internetu i przedstawianie ich jako własnych czasami jest koniecznością.**

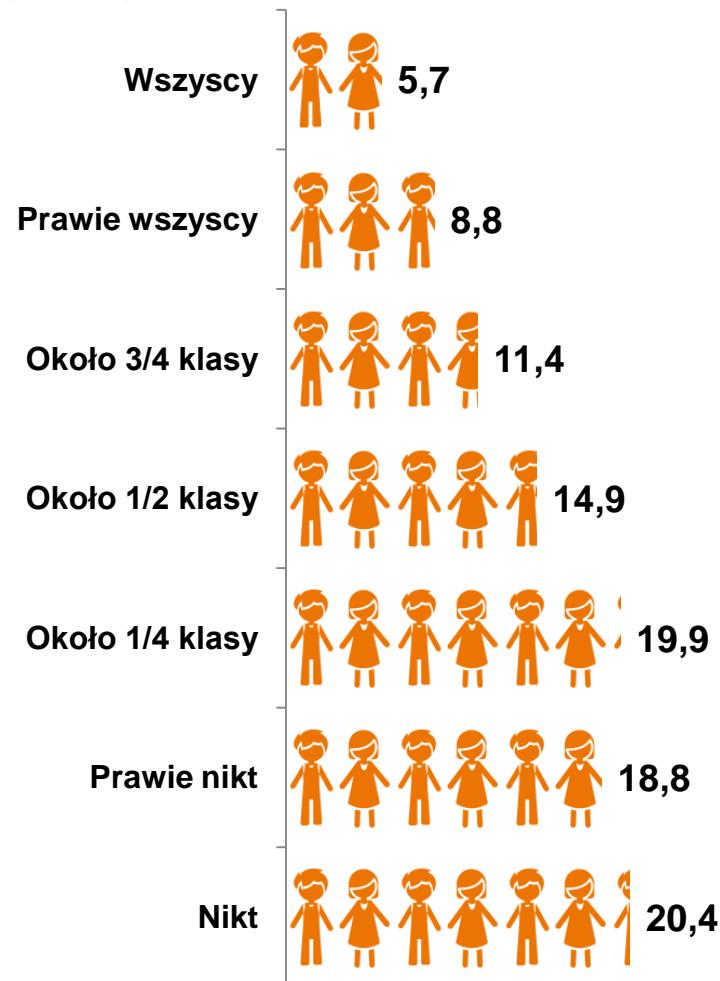


# POSTAWY MORALNE

**Powiedzenie nieprawdy w obronie przyjaciół jest w porządku.**

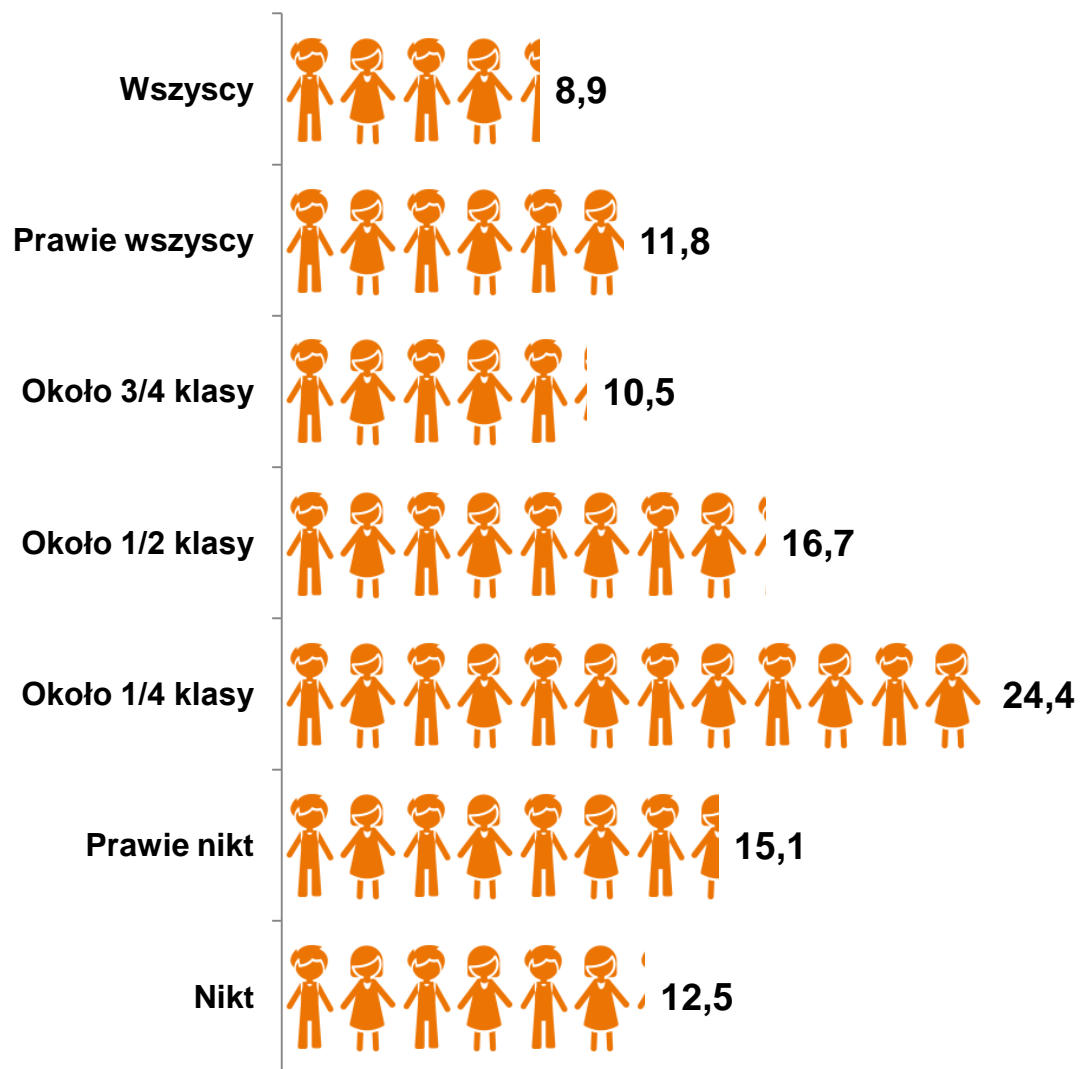


**Robienie potajemnie zdjęć innym uczniom i pokazywanie ich w Internecie bywa zabawne.**





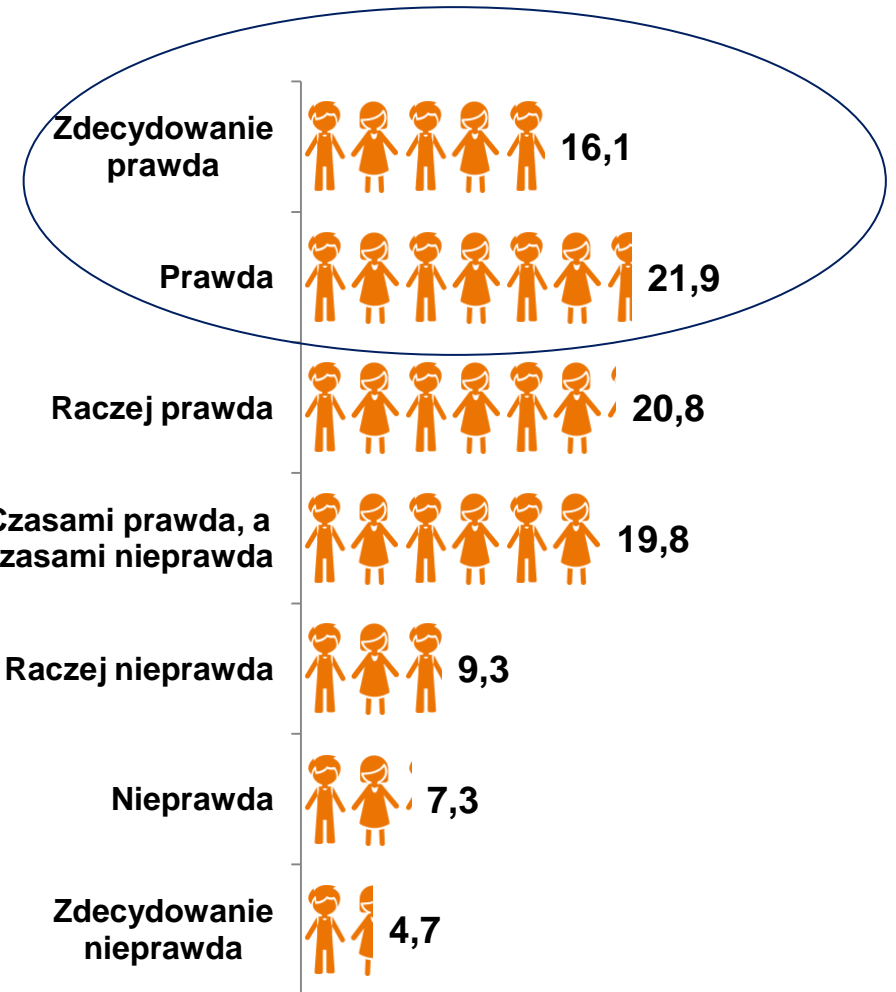
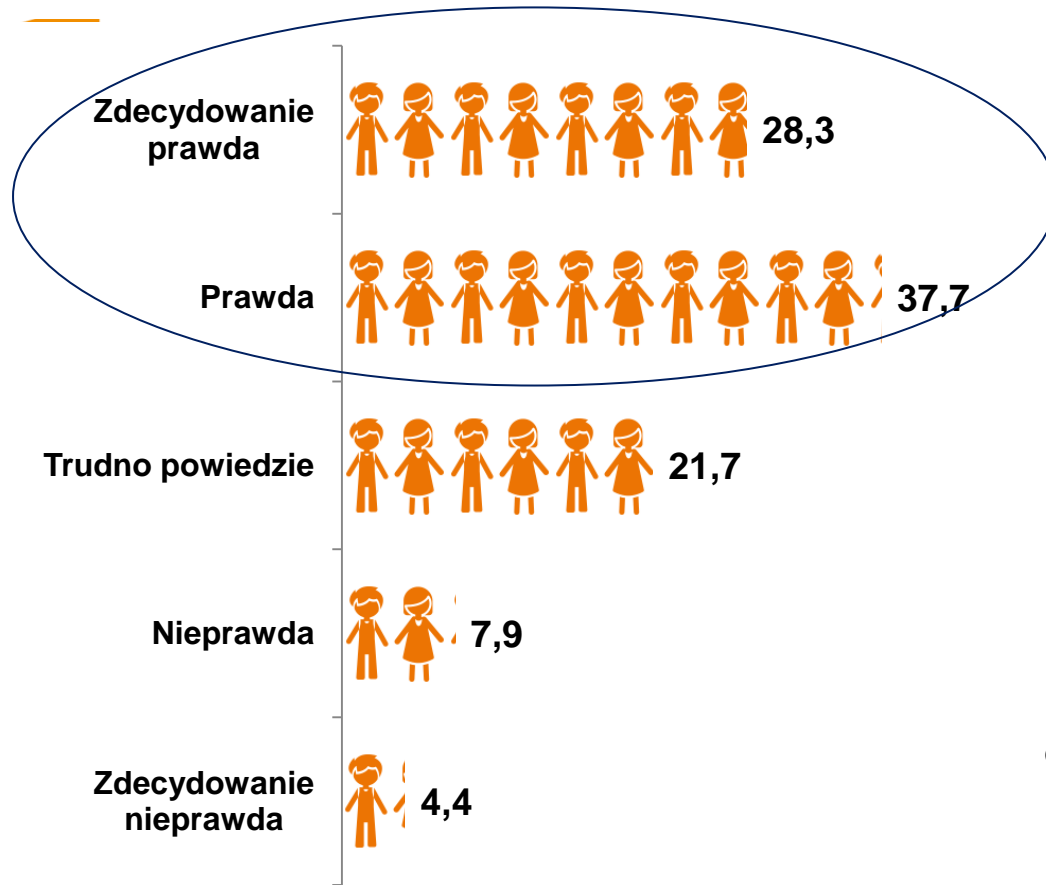
# Bicie się w obronie kolegi jest w porządku.



## ORIENTACJA NA INNYCH

Staram się nikogo nie skrzywdzić.

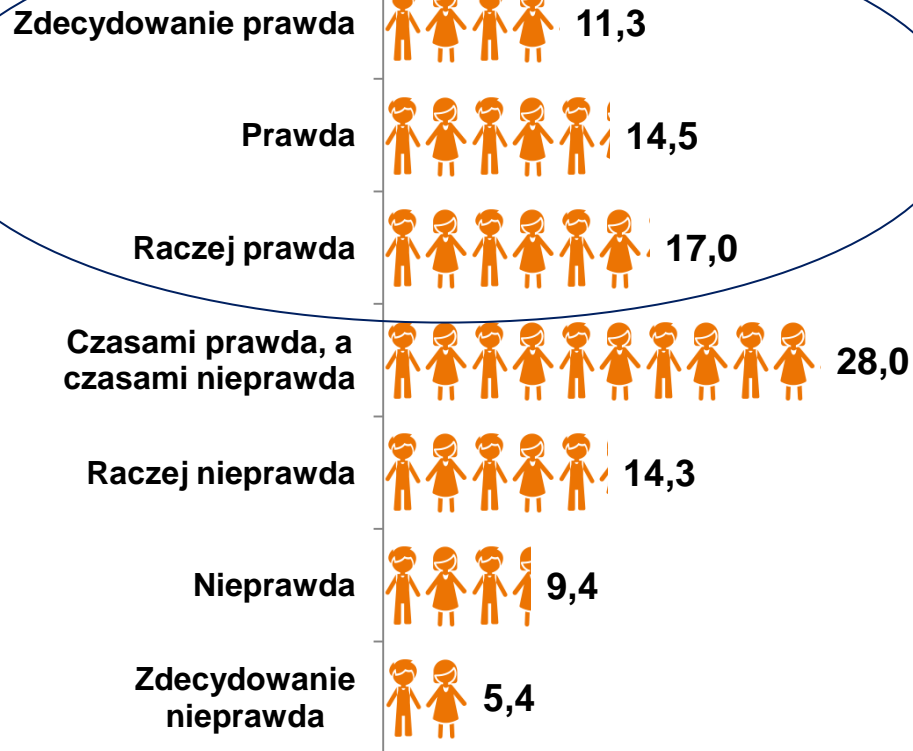
Nie da się tak działać w świecie,  
żeby w ogóle nie krzywdzić innych.



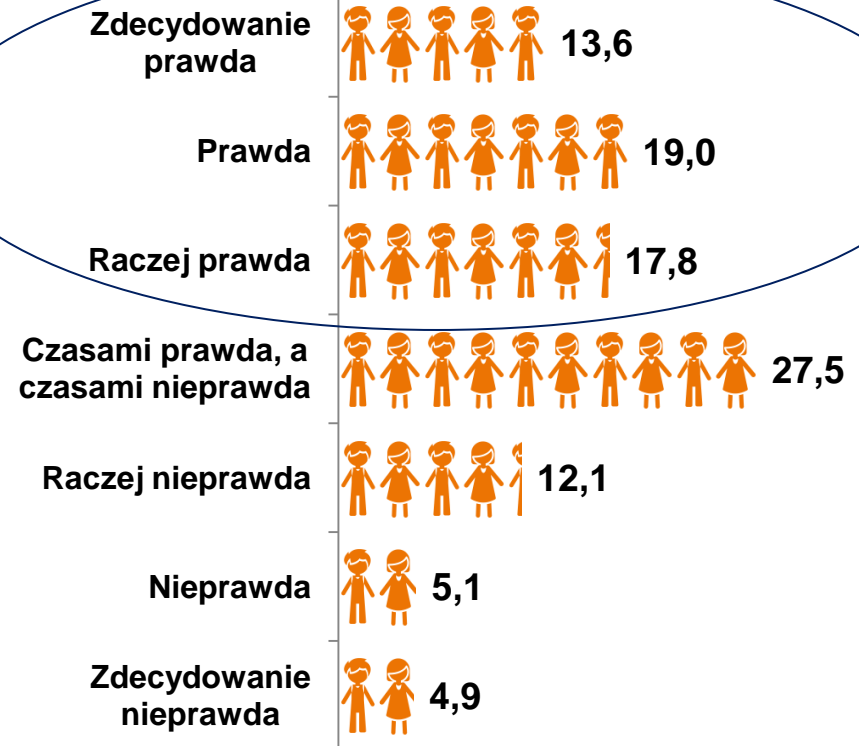


## ORIENTACJA NA ZASADY

Ludzie bez kontroli nie postępowaliby uczciwie.

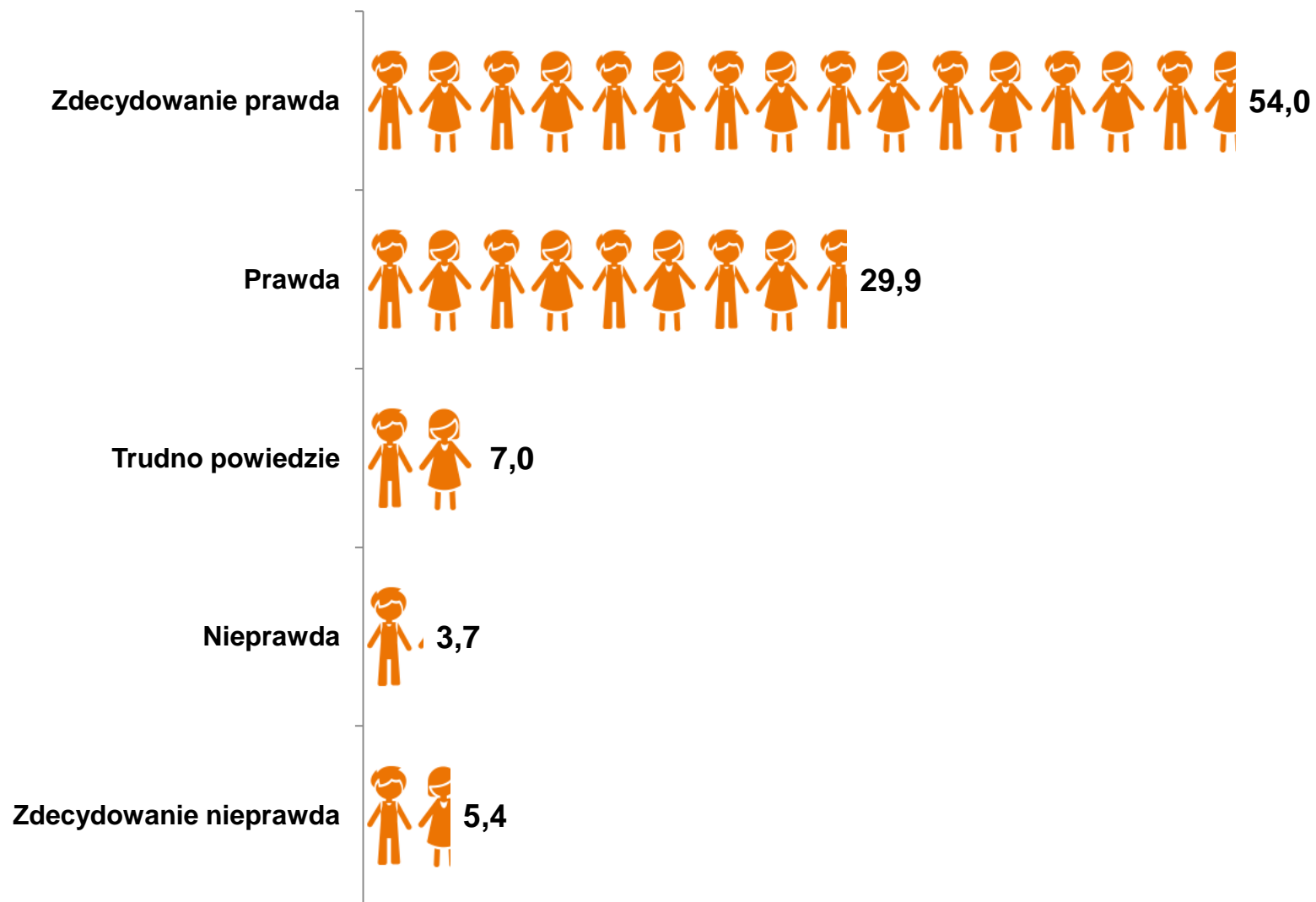


Jeśli ludziom daje się zbyt dużo swobody przestają postępować moralnie.



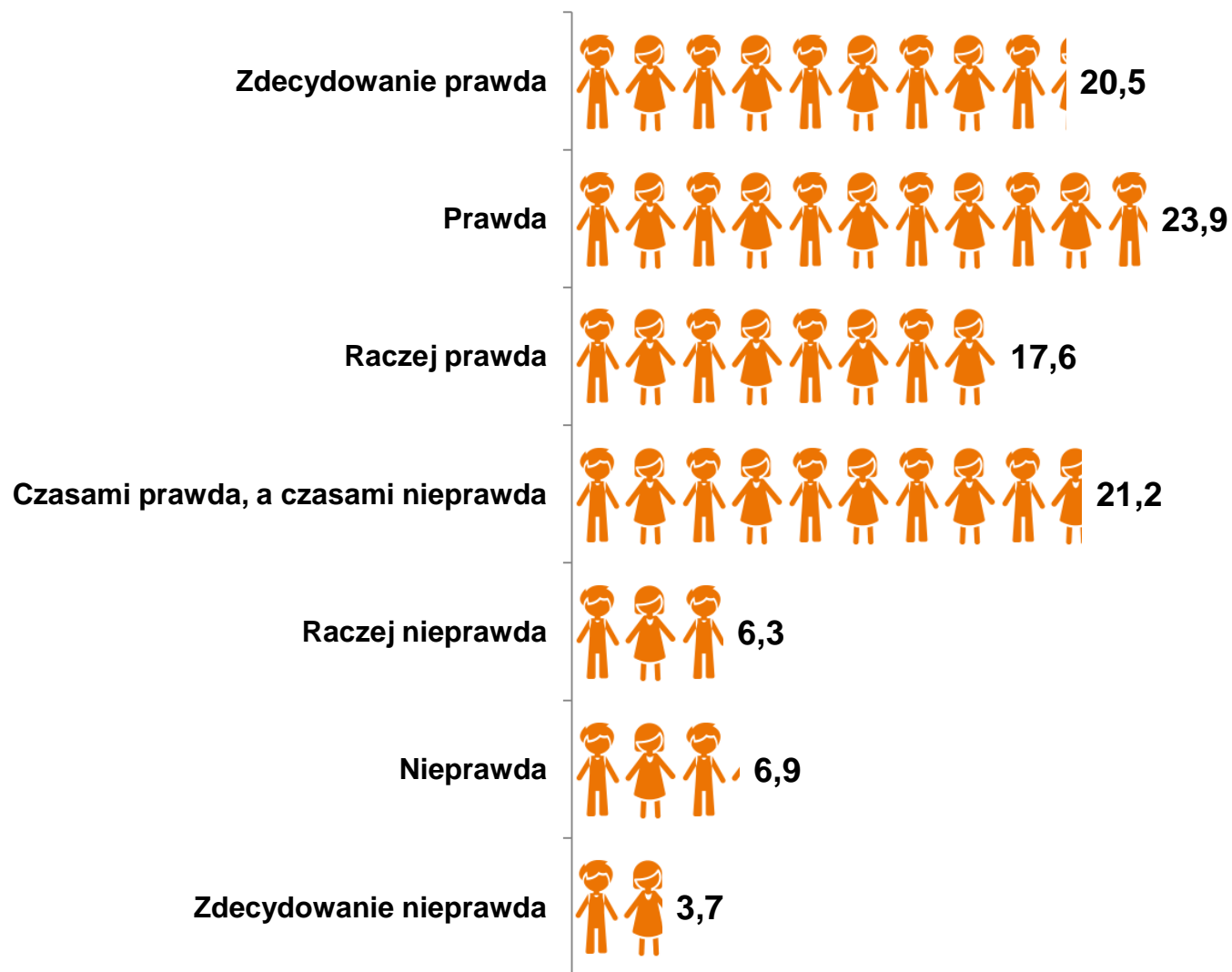


## Współczuję ludziom z krajów, w których toczy się wojna.





# Jakiegolwiek narażanie innych nie powinno być nigdy akceptowane.







# INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH

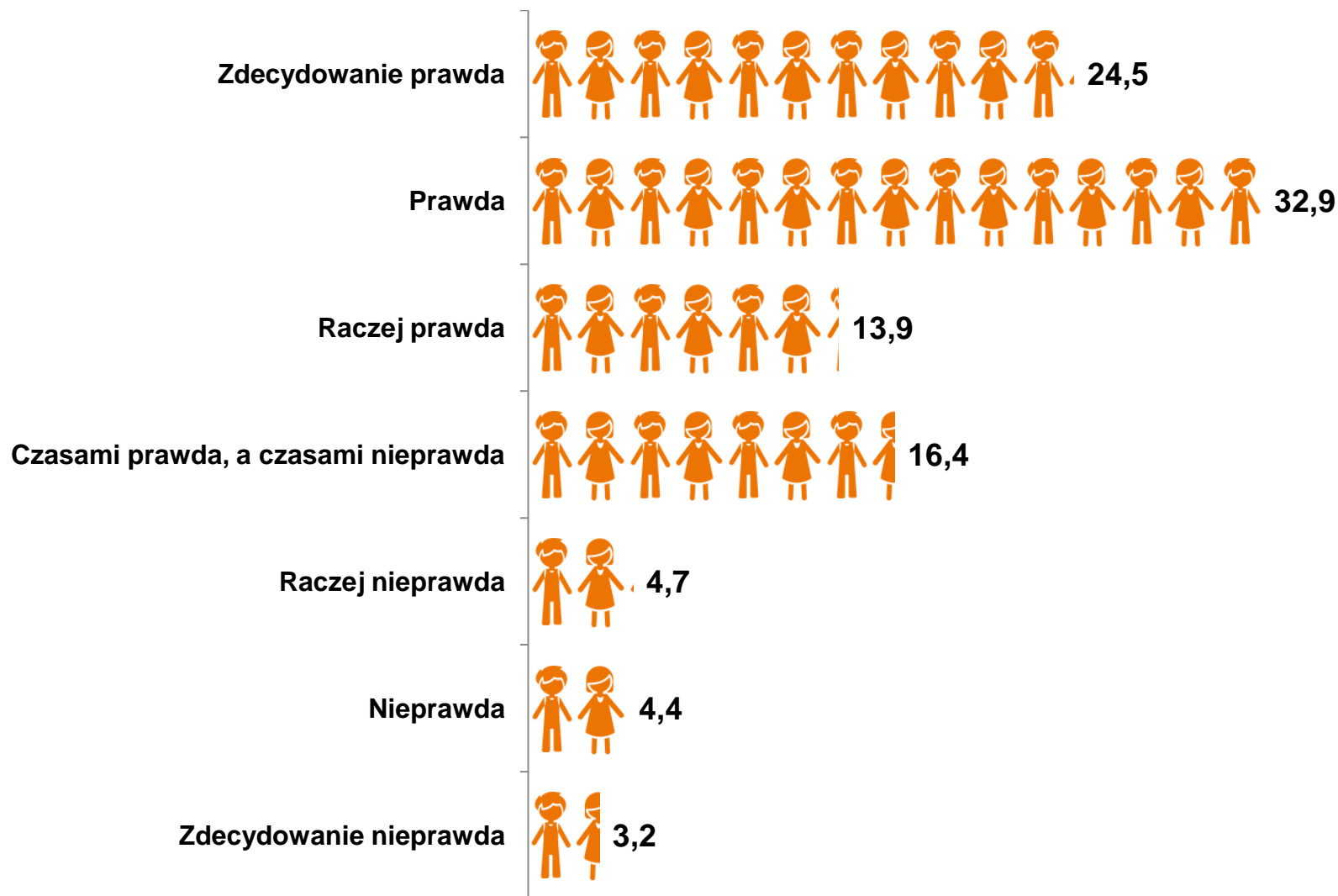
**Instytut Badań Edukacyjnych**

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel.: (22) 241 71 00, e-mail: [ibe@ibe.edu.pl](mailto:ibe@ibe.edu.pl)

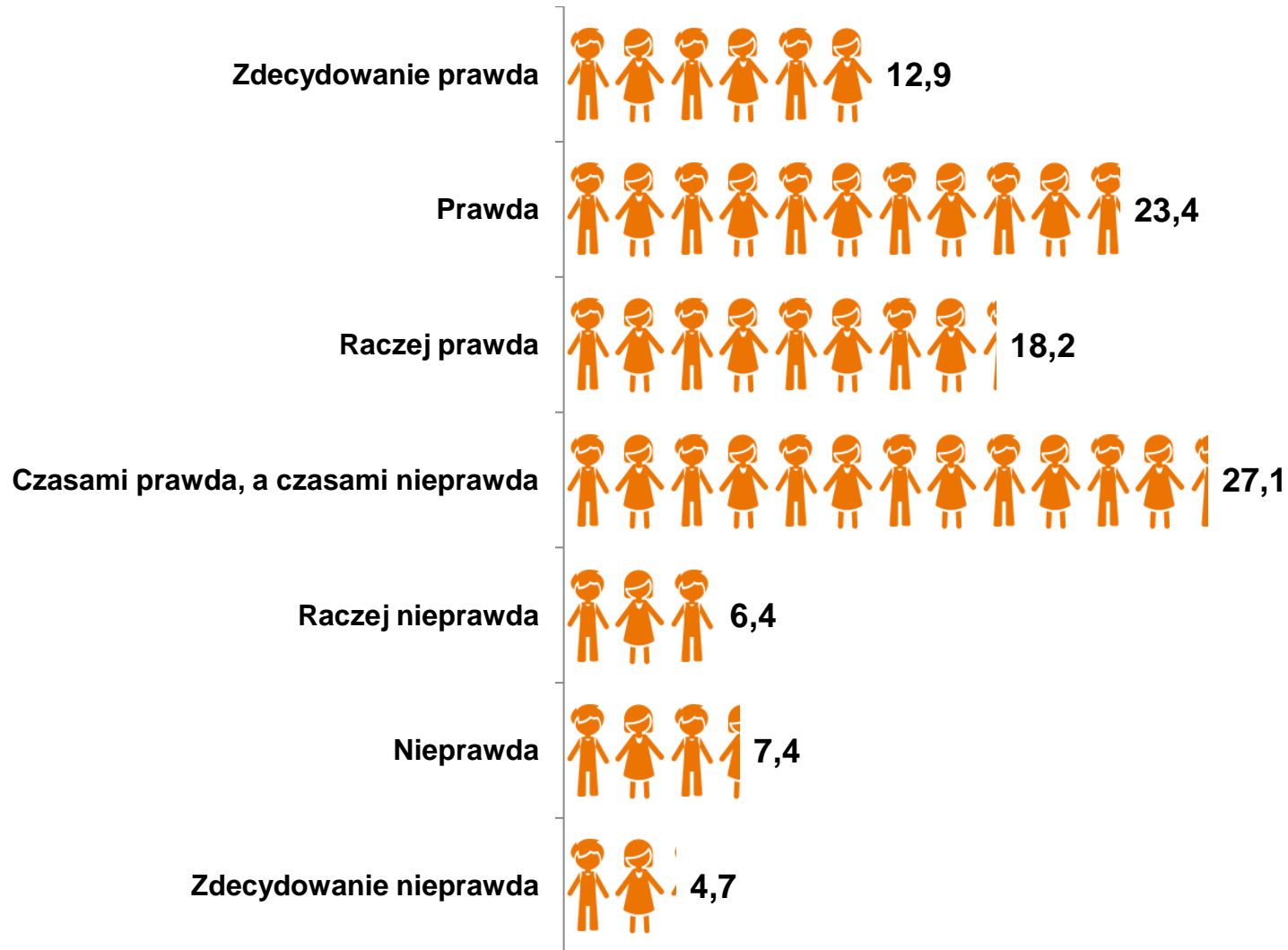


# Należy zawsze upewniać się, że nasze postępowanie nie przynosi żadnej szkody innym.



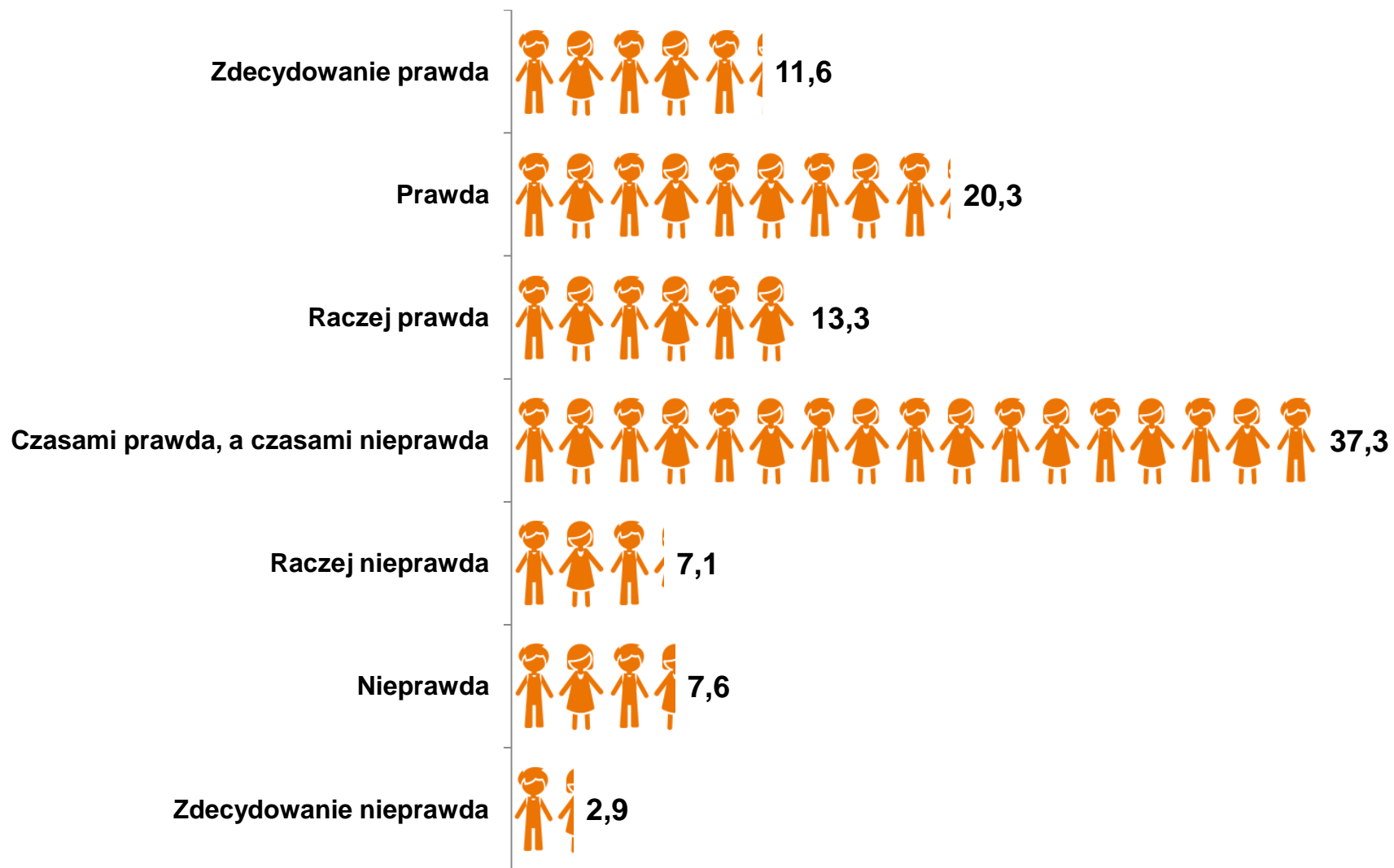


# Polacy mają trudności z bezinteresowną współpracą.



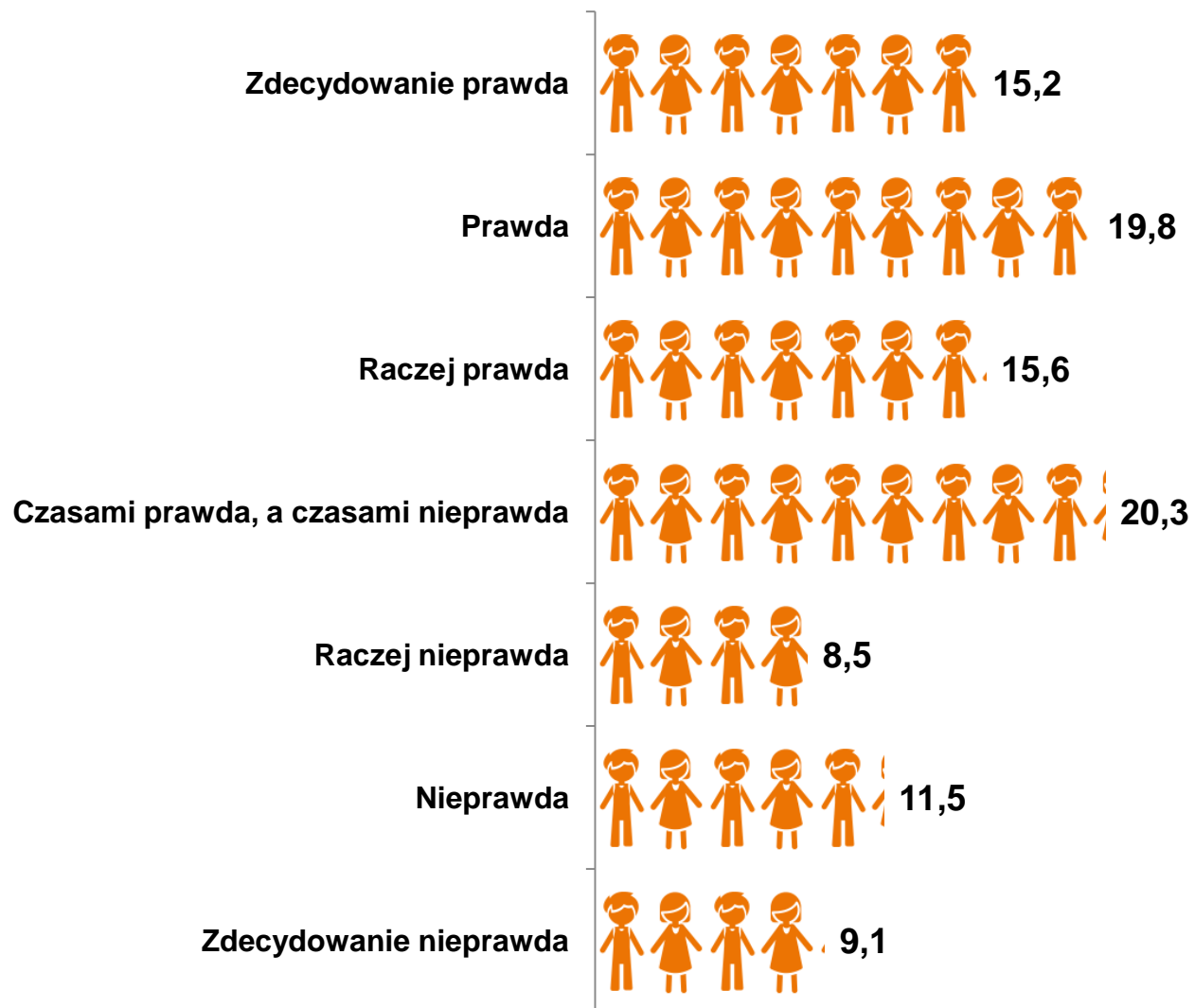


# Ludzie są albo moralni albo niemoralni.



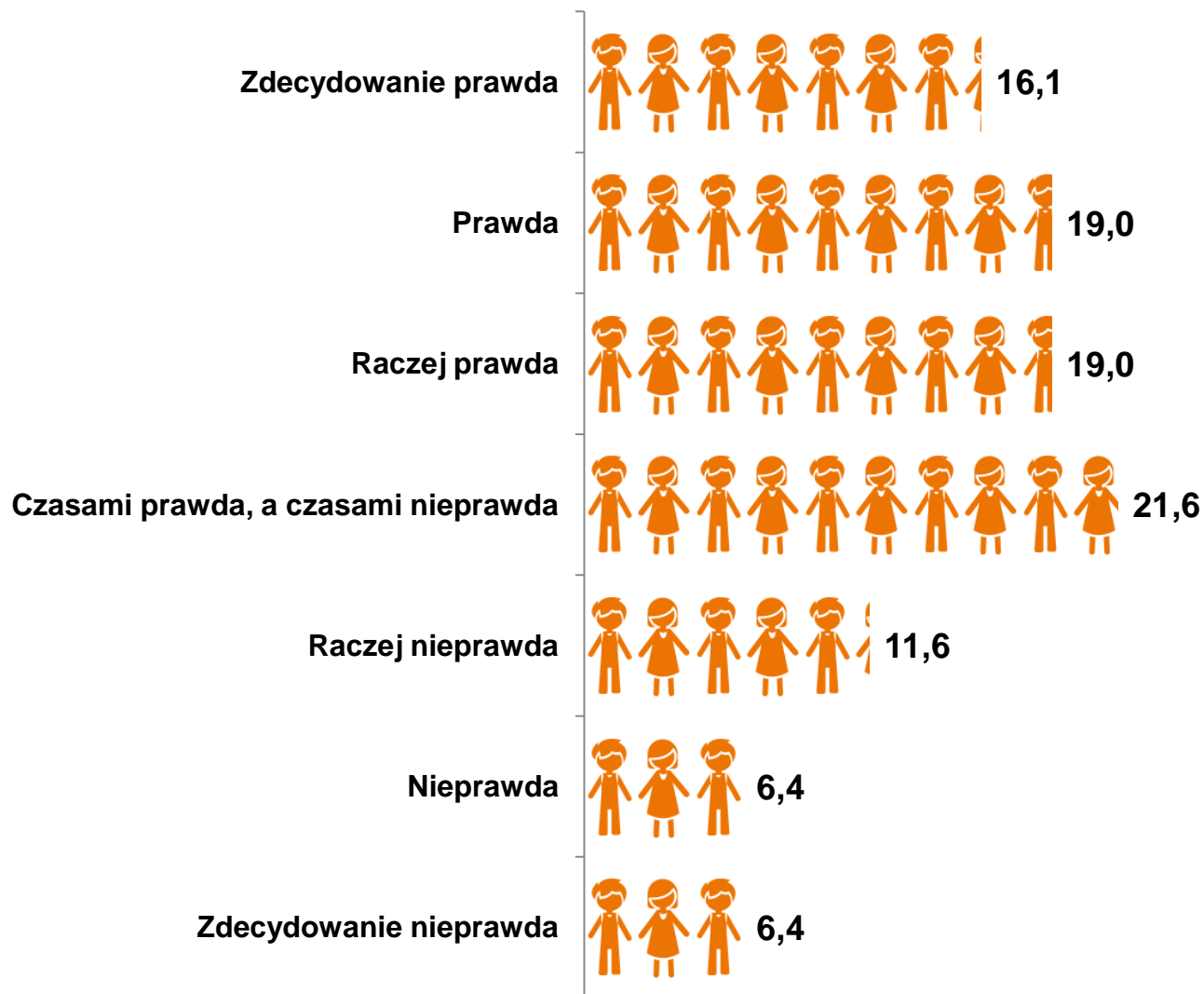


# W pracy nauczyciela nie daje się do końca być sprawiedliwym.



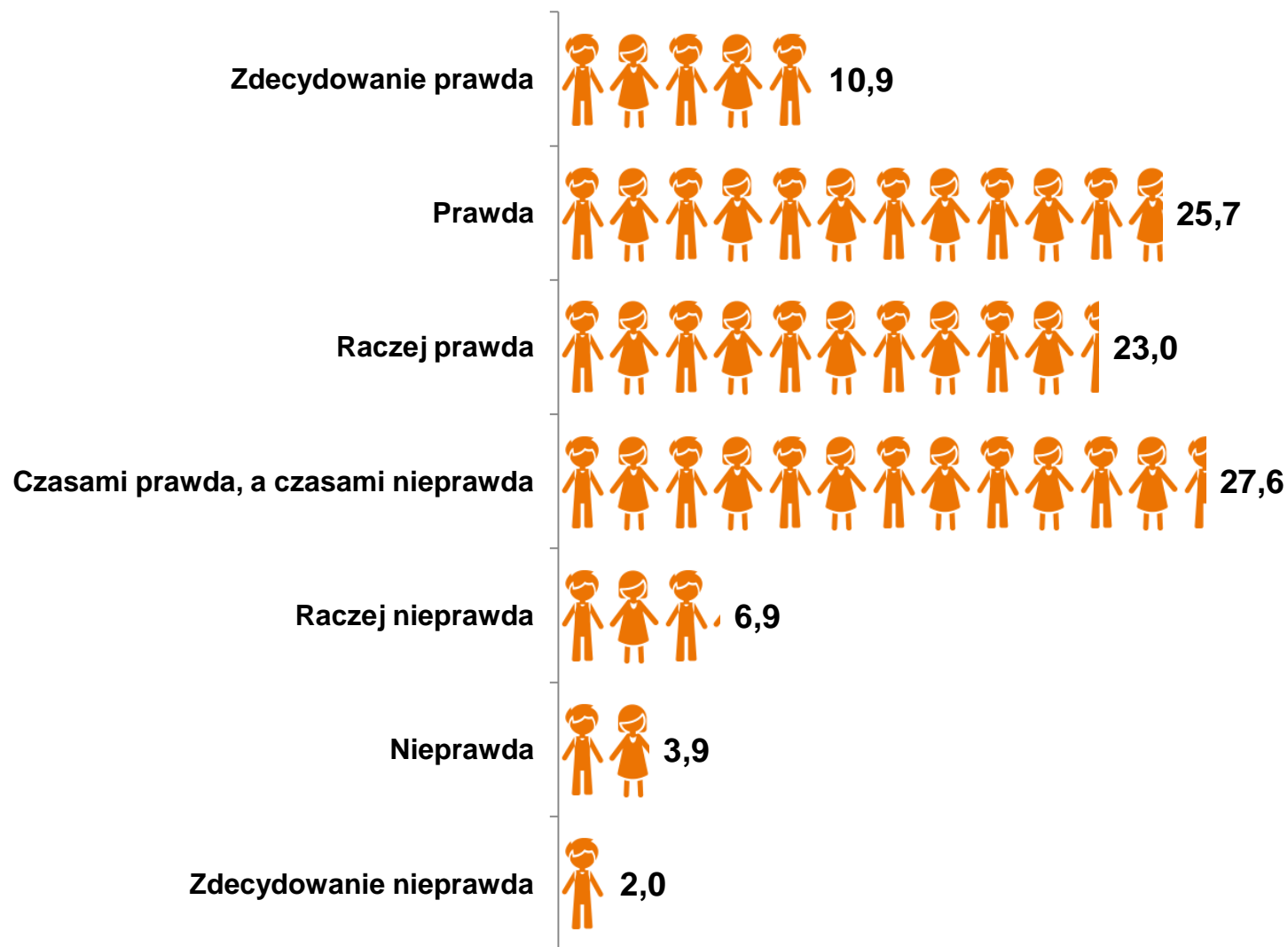


# Ludzkość staje się coraz gorsza moralnie.



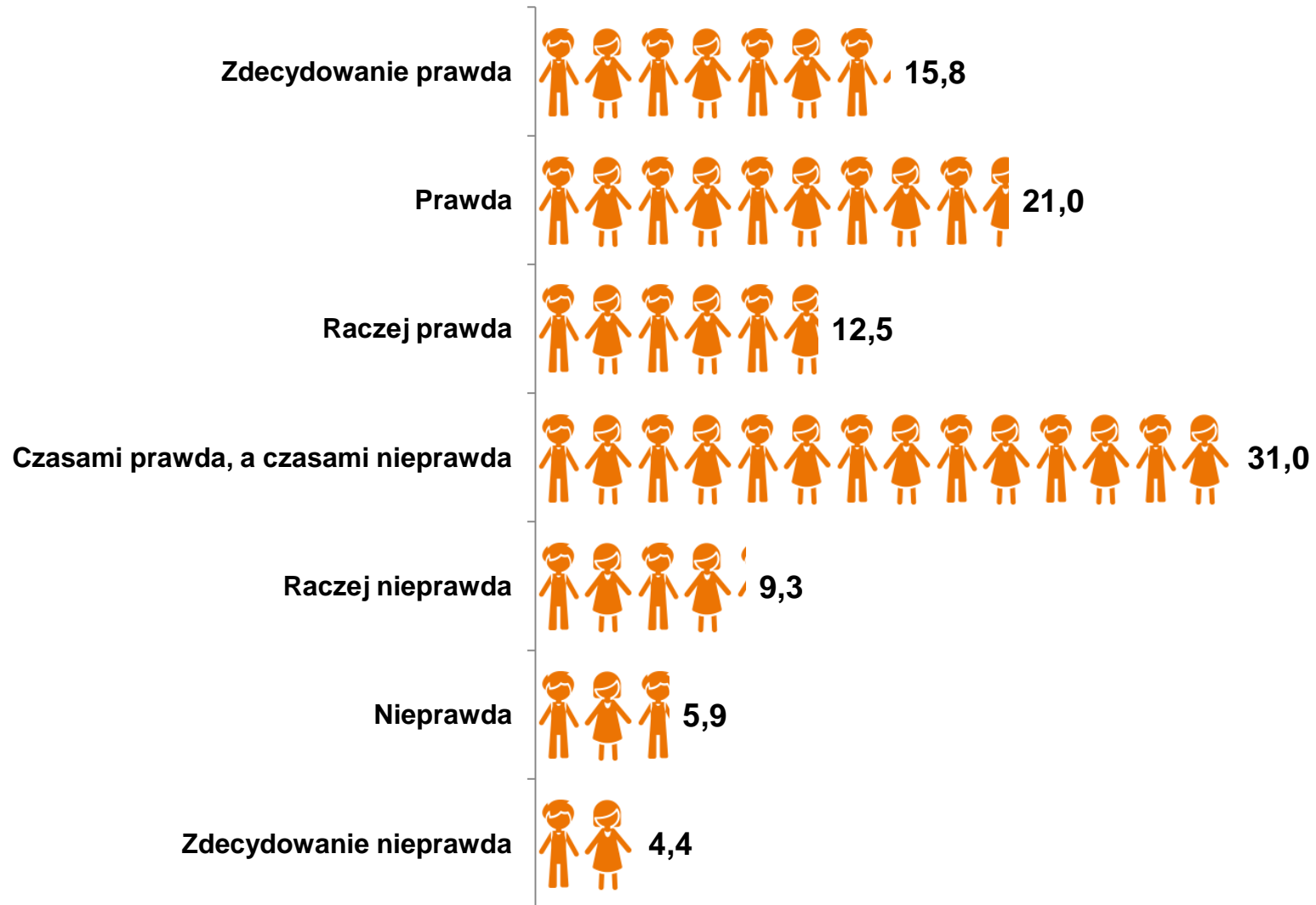


## Ocena moralna ludzkich zachowań zależy zwykle od sytuacji.





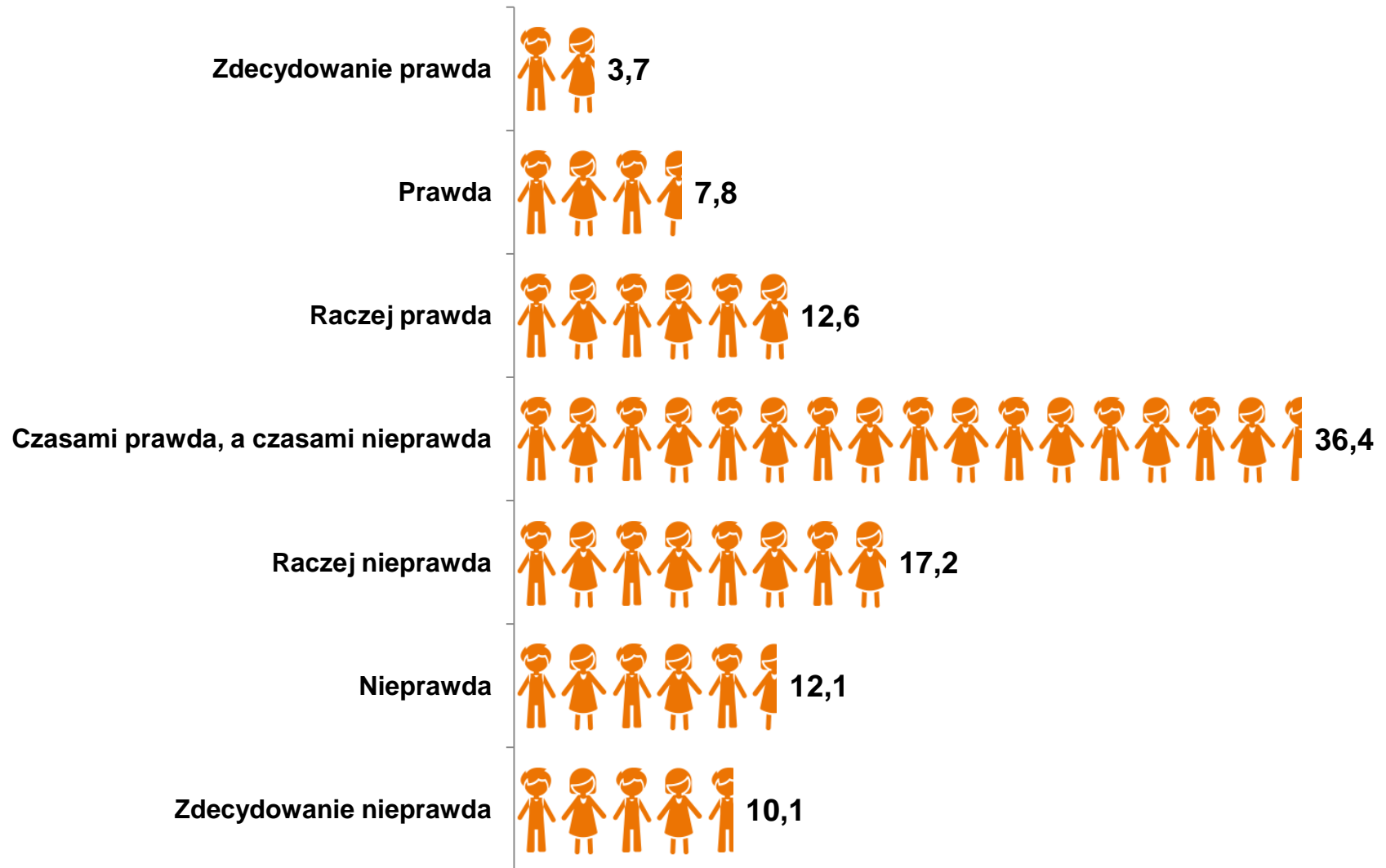
# Pochwały są ważniejsze niż kary w zarządzaniu ludźmi.





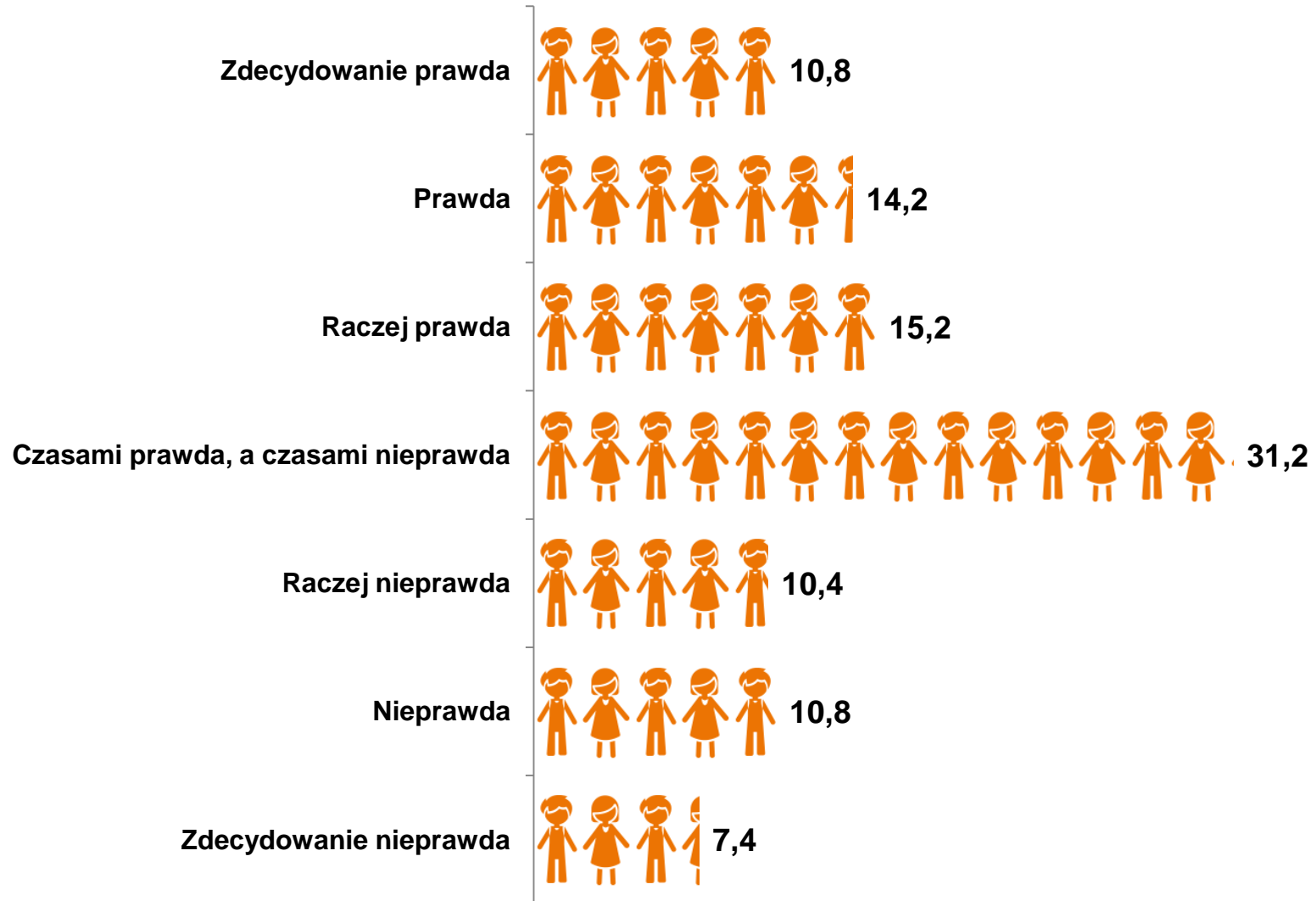


# Ludziom można ufać w większości sytuacji.



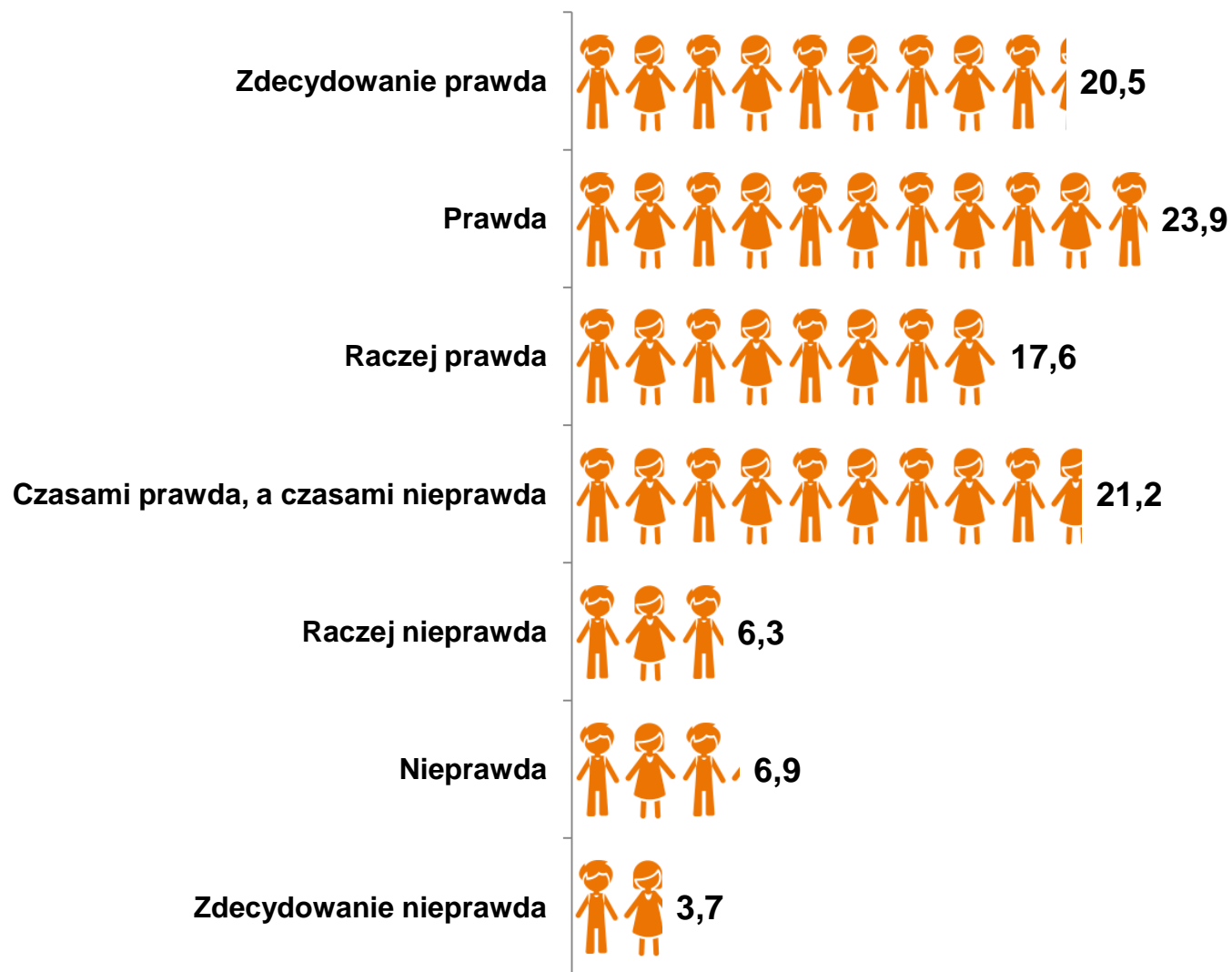


# Podstawowe normy moralne są niezmiennie w czasie.



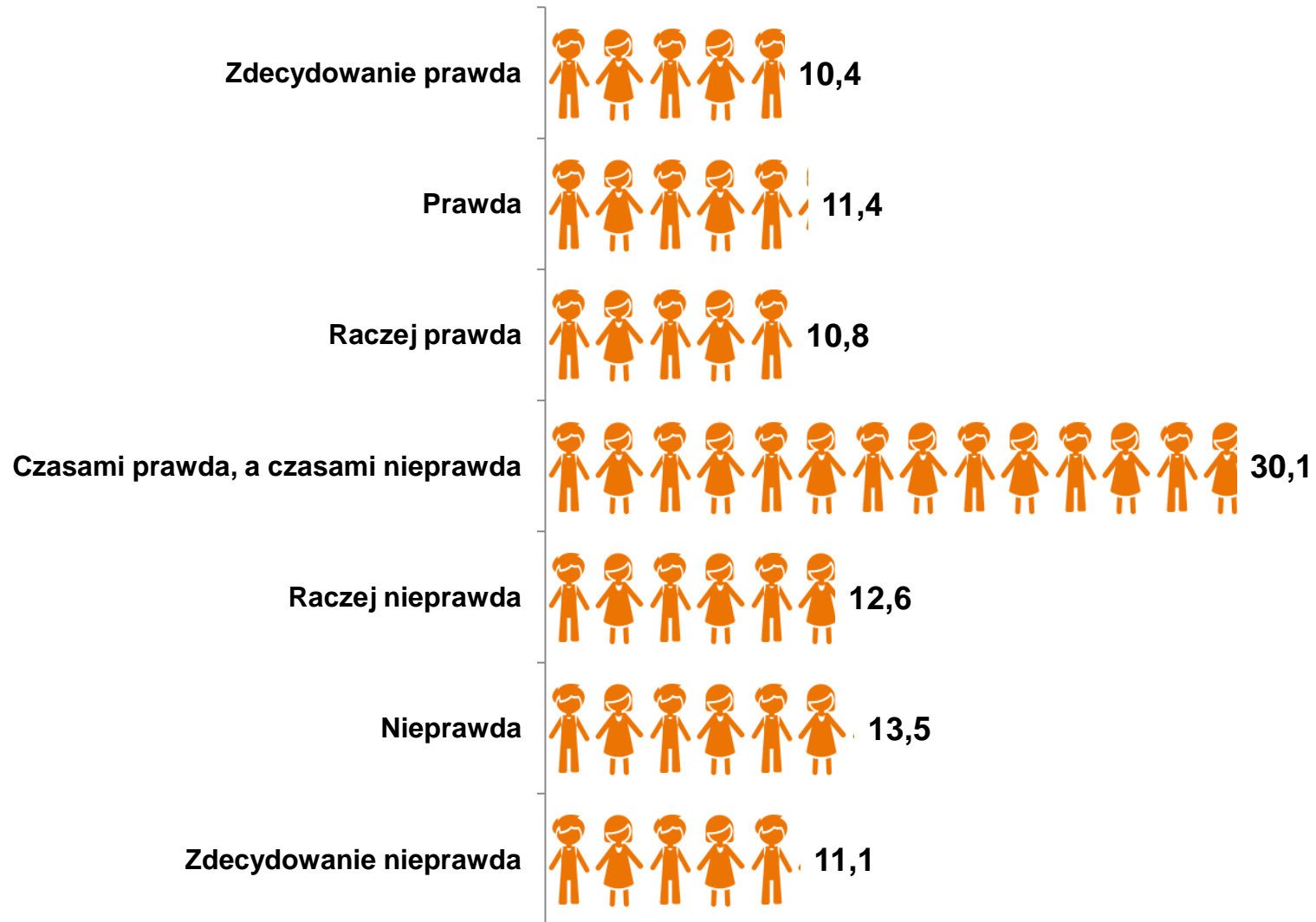


# Jakiegolwiek narażanie innych nie powinno być nigdy akceptowane.



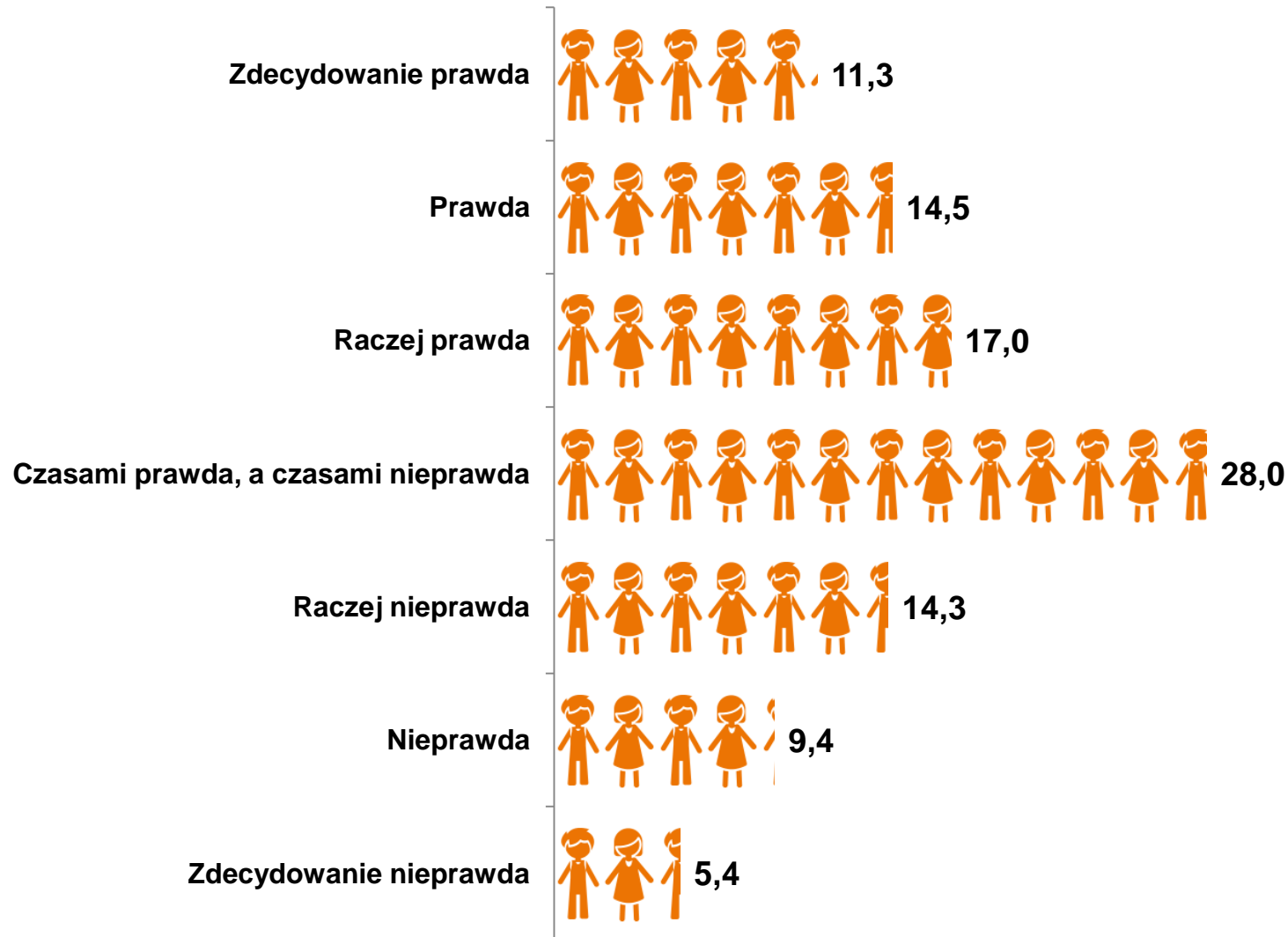


# Ludzie są egoistami z natury.



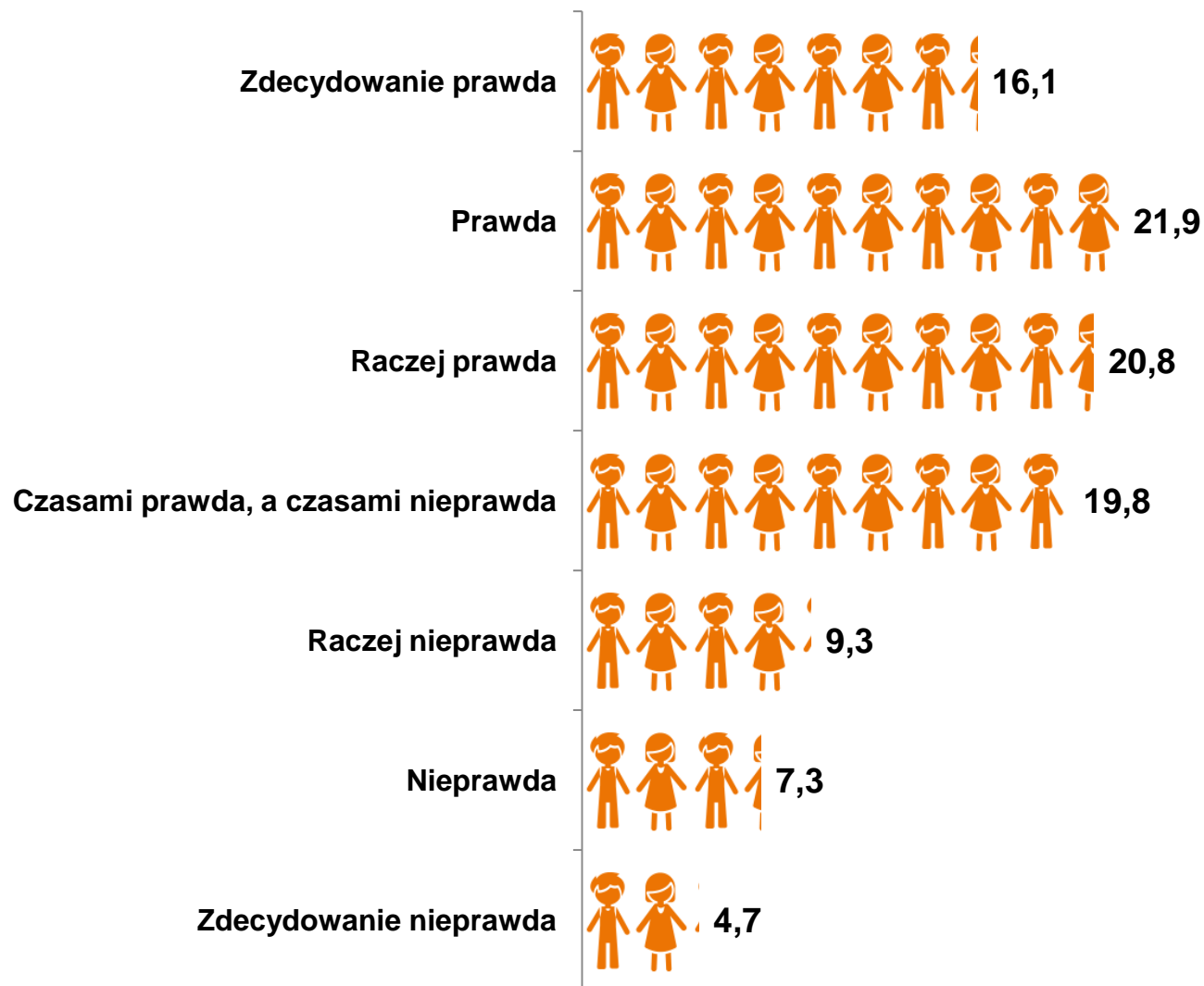


# Ludzie bez kontroli nie postępowaliby uczciwie.



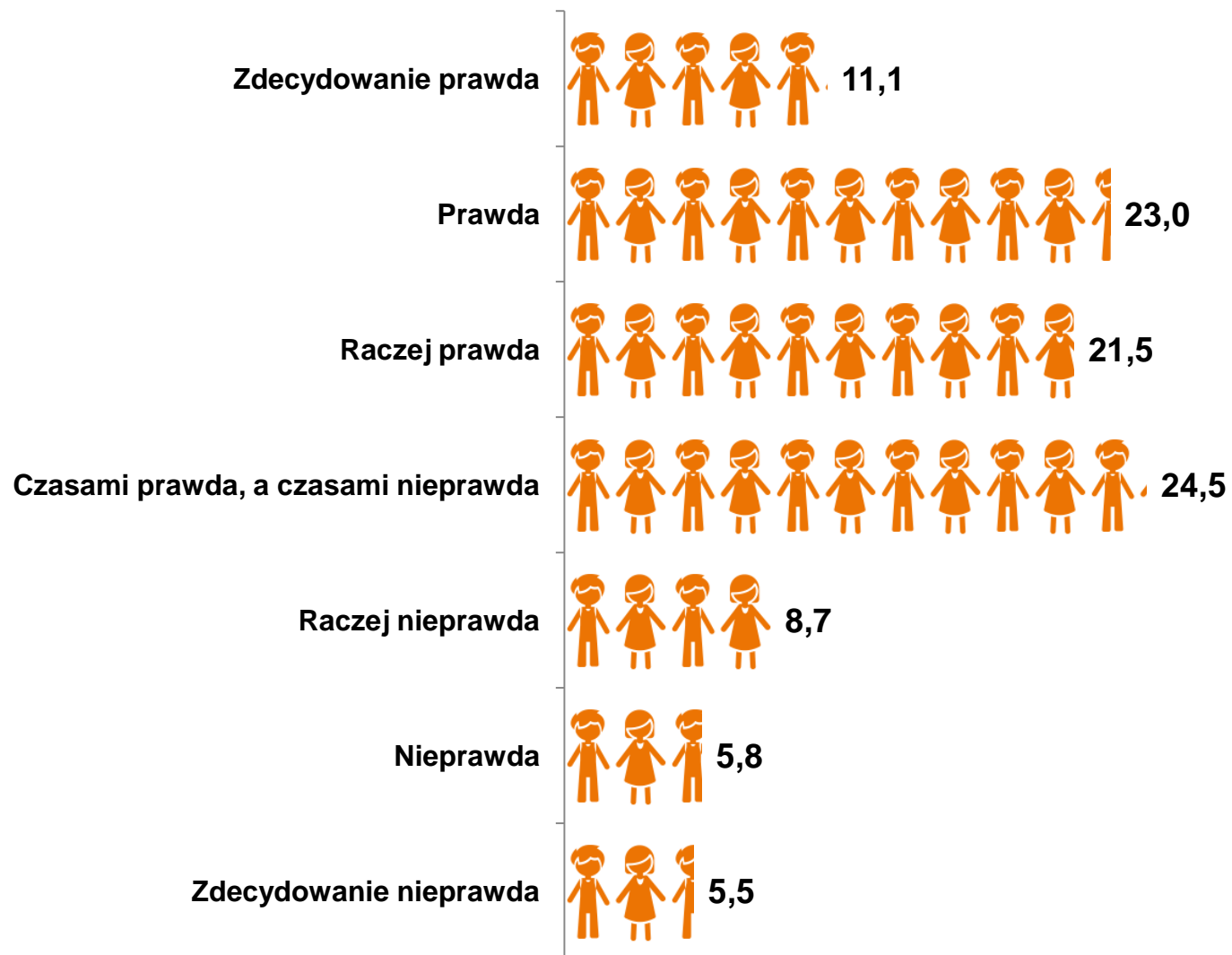


# Nie da się tak działać w świecie, żeby w ogóle nie krzywdzić innych.



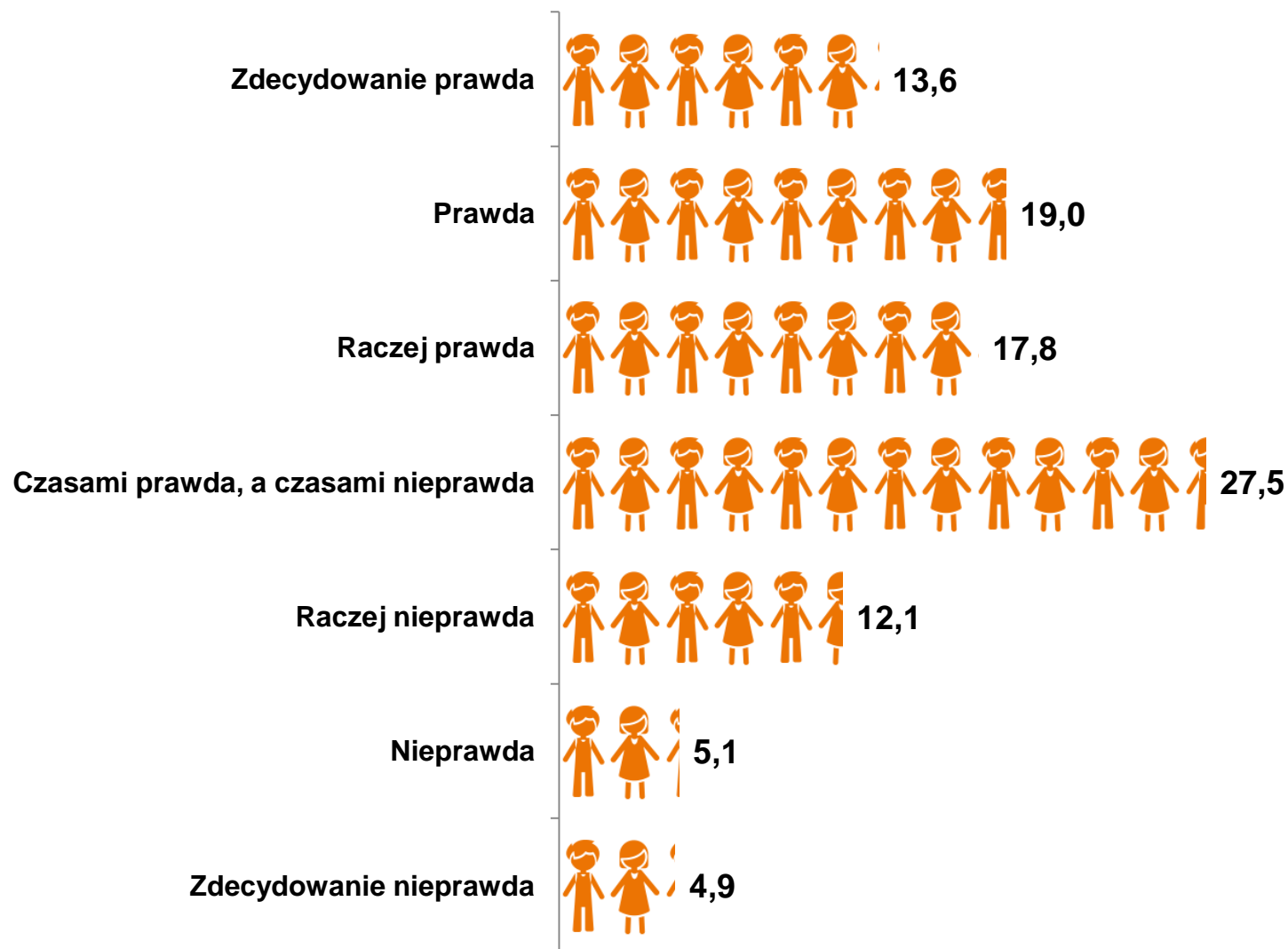


## W większości sytuacji mamy tak naprawdę wolność wyboru.





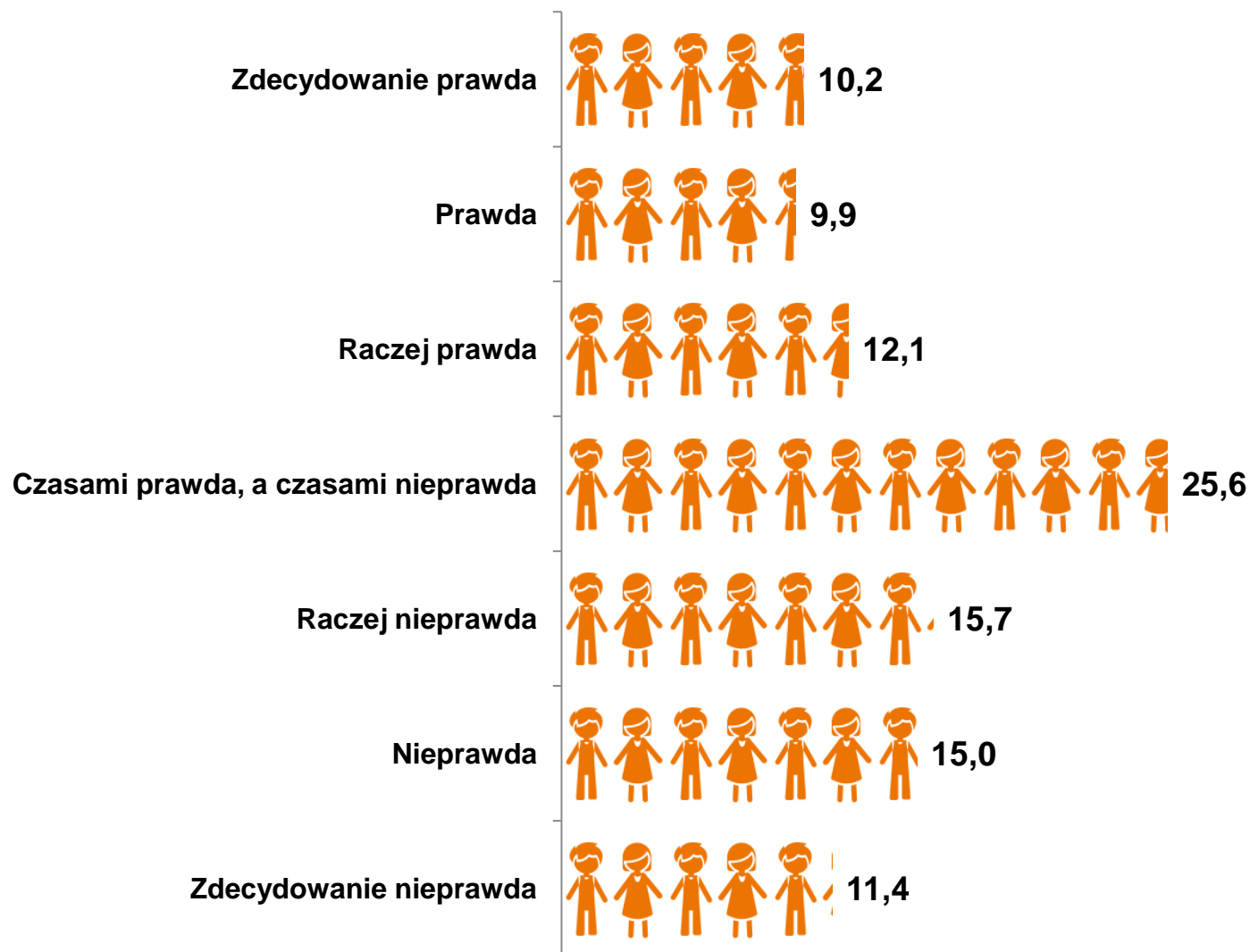
# Jeśli ludziom daje się zbyt dużo swobody przestają postępować moralnie.





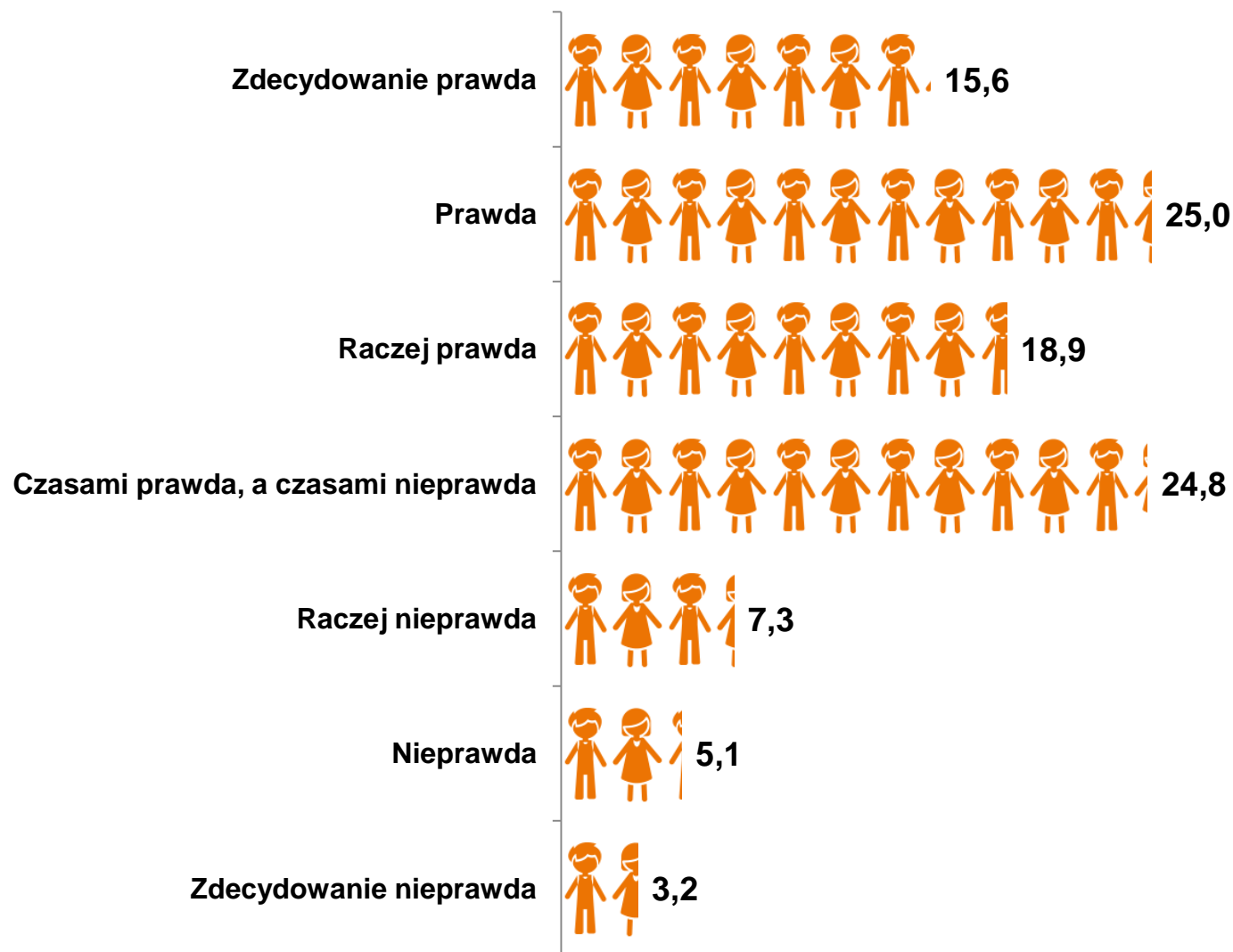


# Prawdziwe partnerstwo między nauczycielami a uczniami nie jest możliwe.



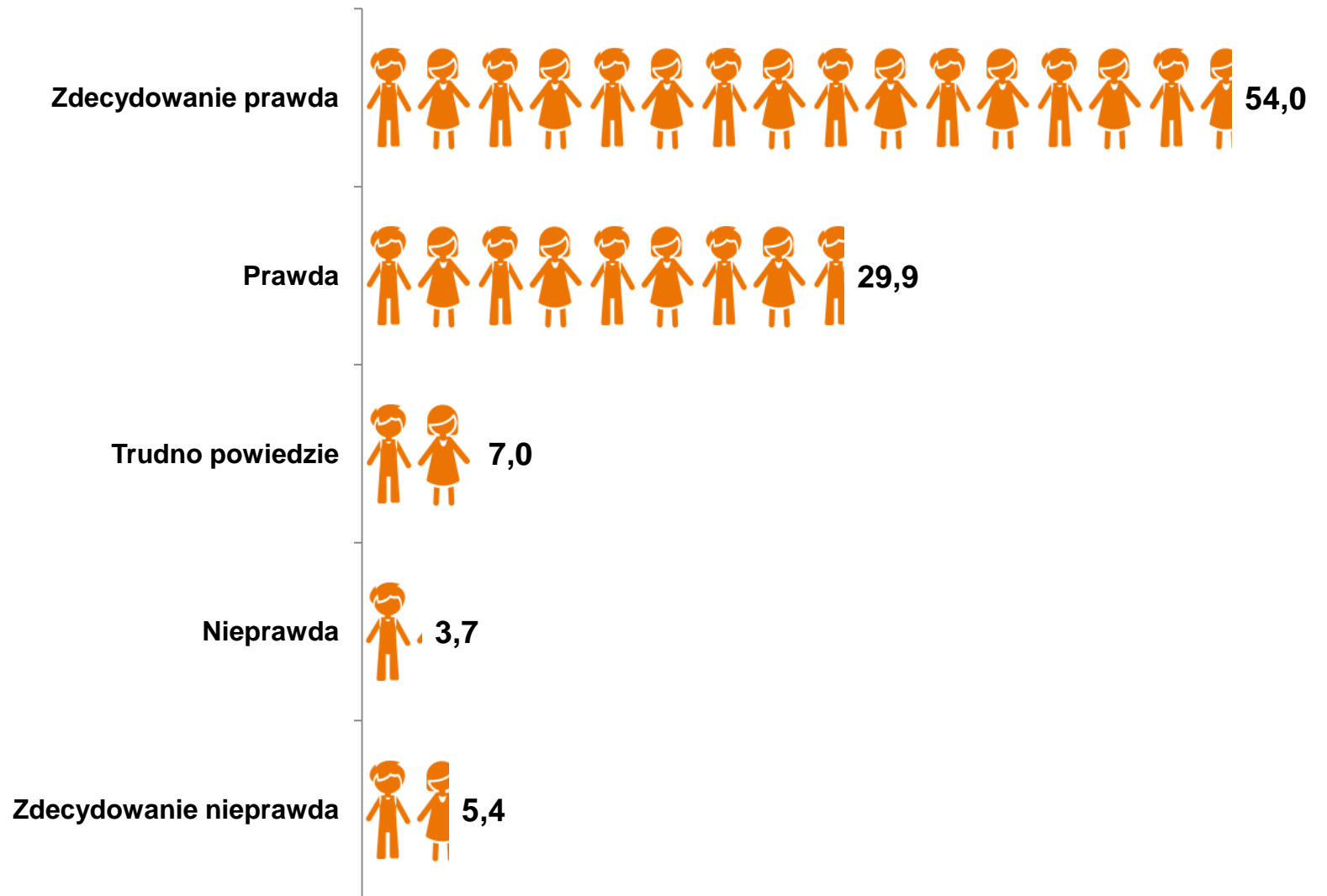


# Życie zmusza nas do różnych rzeczy, których nie uważamy za słuszne.



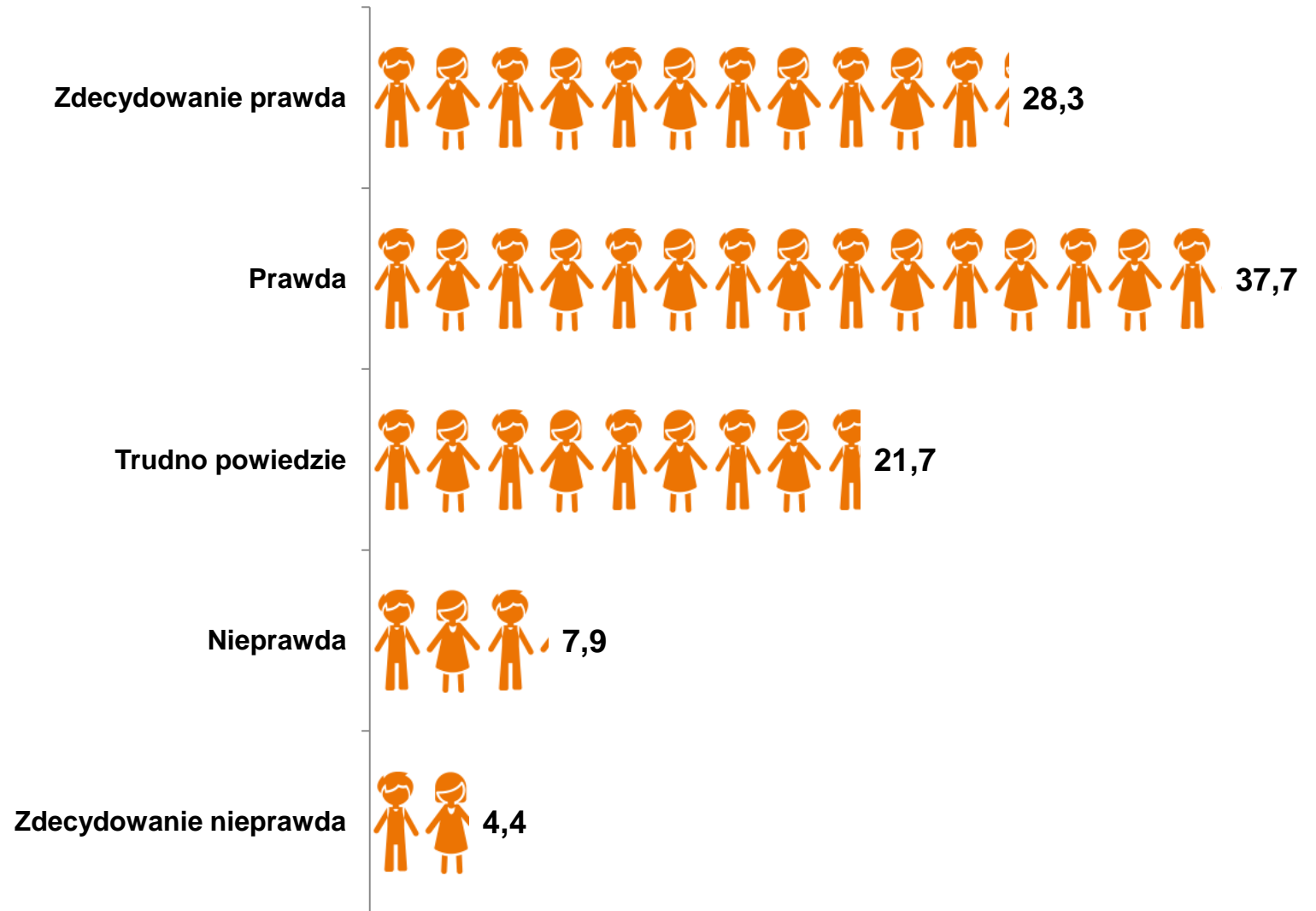


## Współczuję ludziom z krajów, w których toczy się wojna.



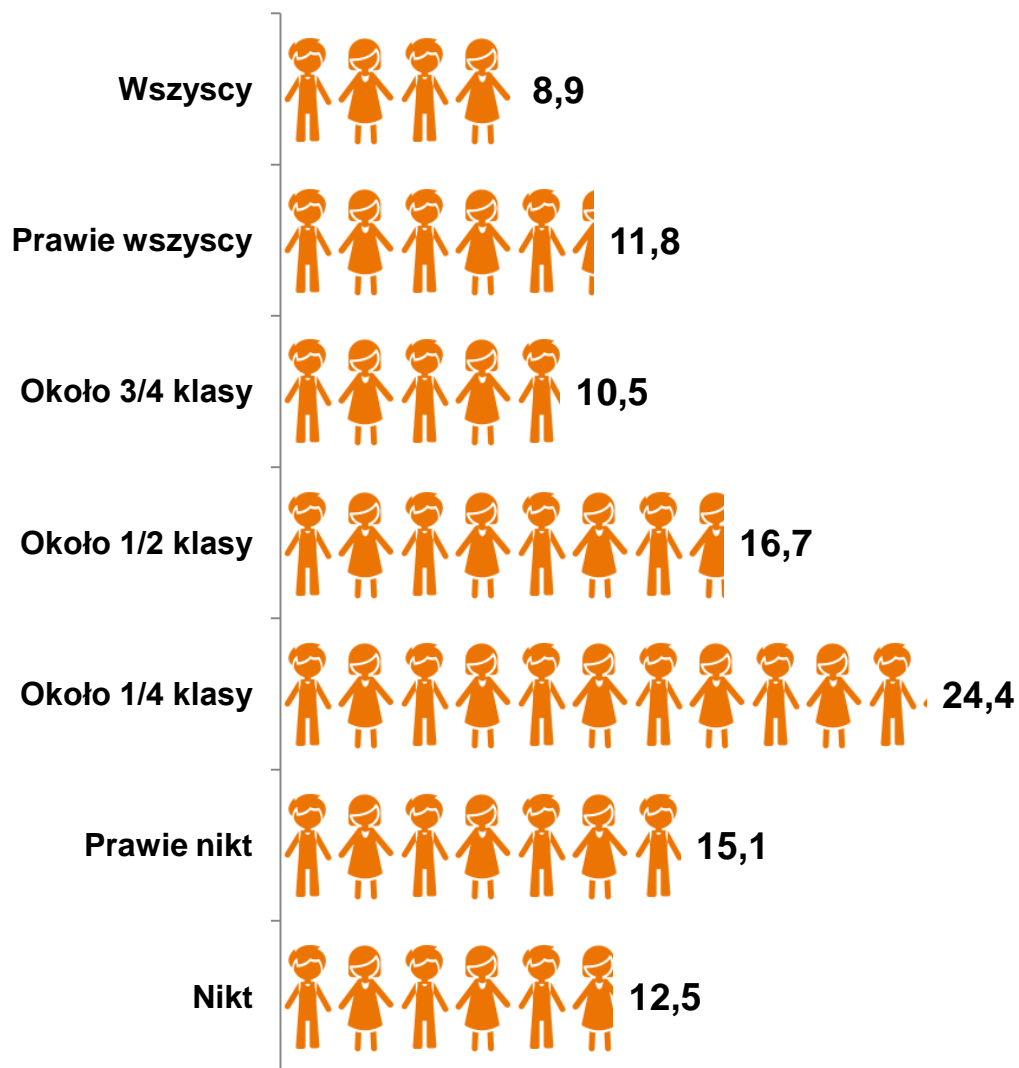


# Staram się nikogo nie skrzywdzić.



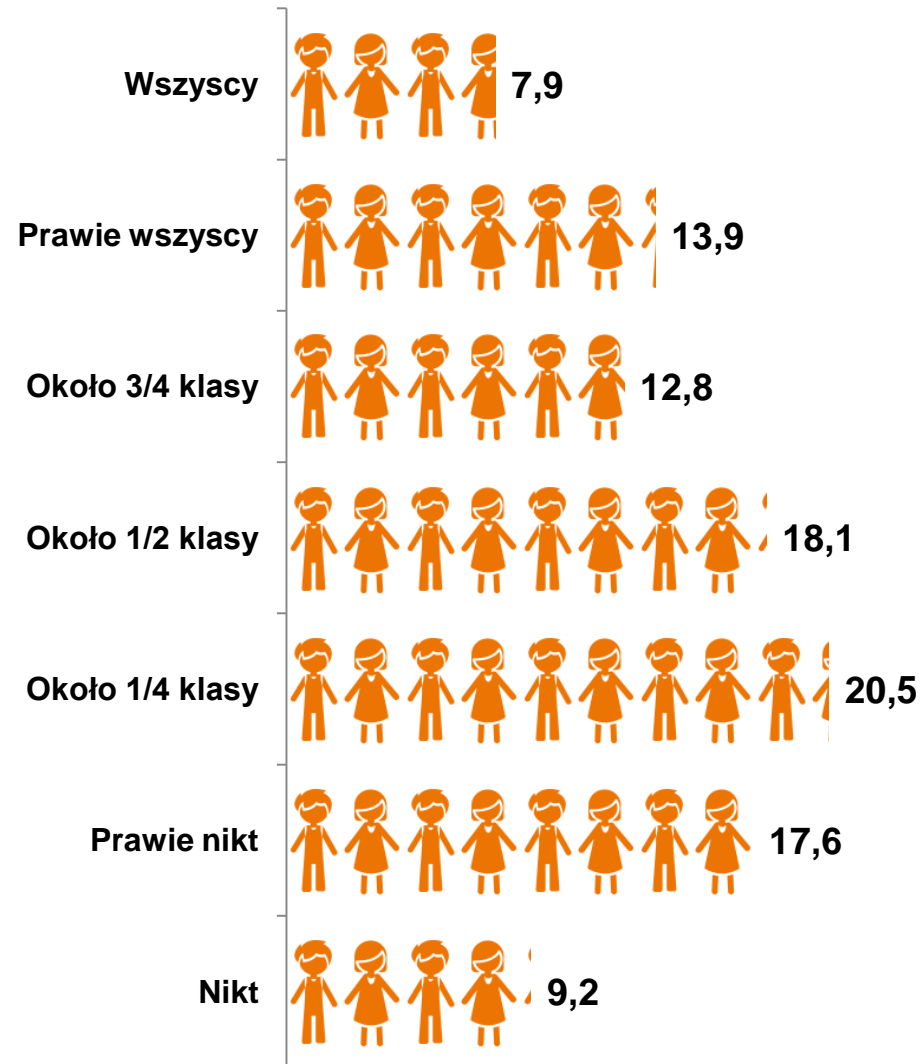


## Bicie się w obronie kolegi jest w porządku.



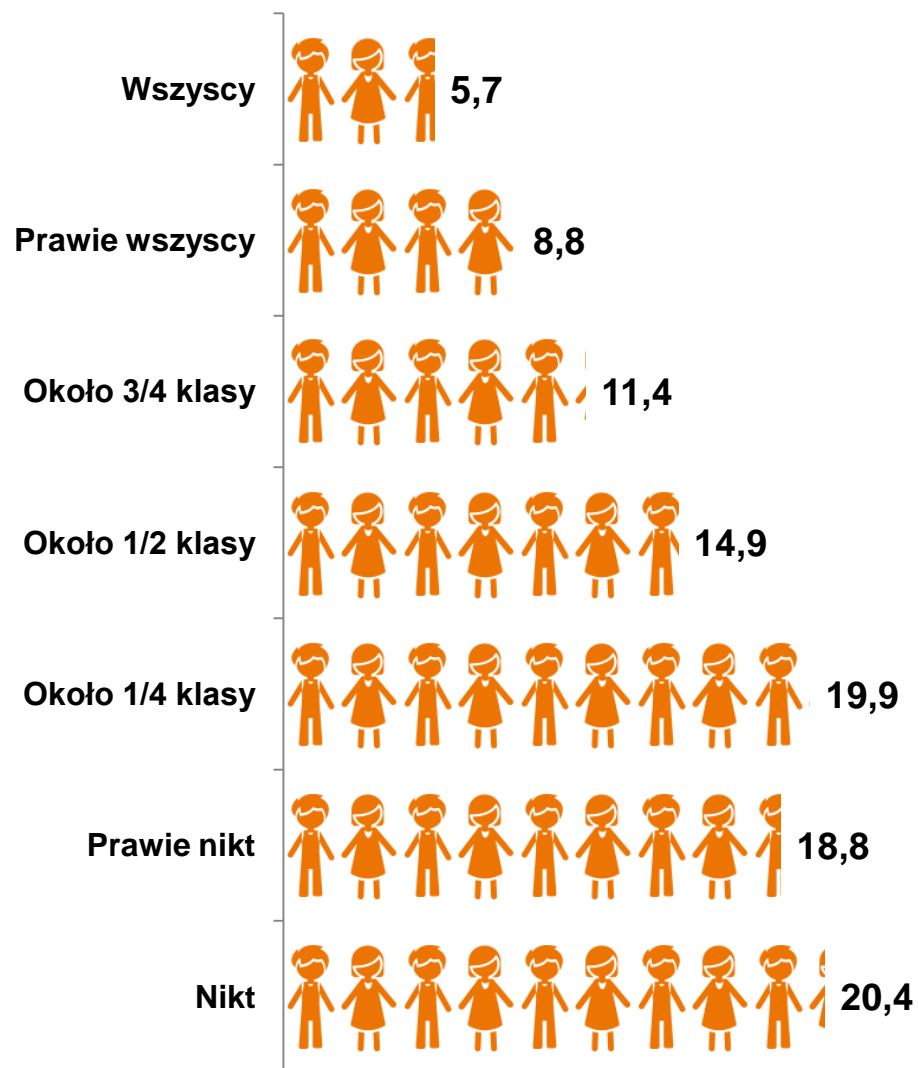


# Małe kłamstewka nikomu specjalnie nie szkodzą.



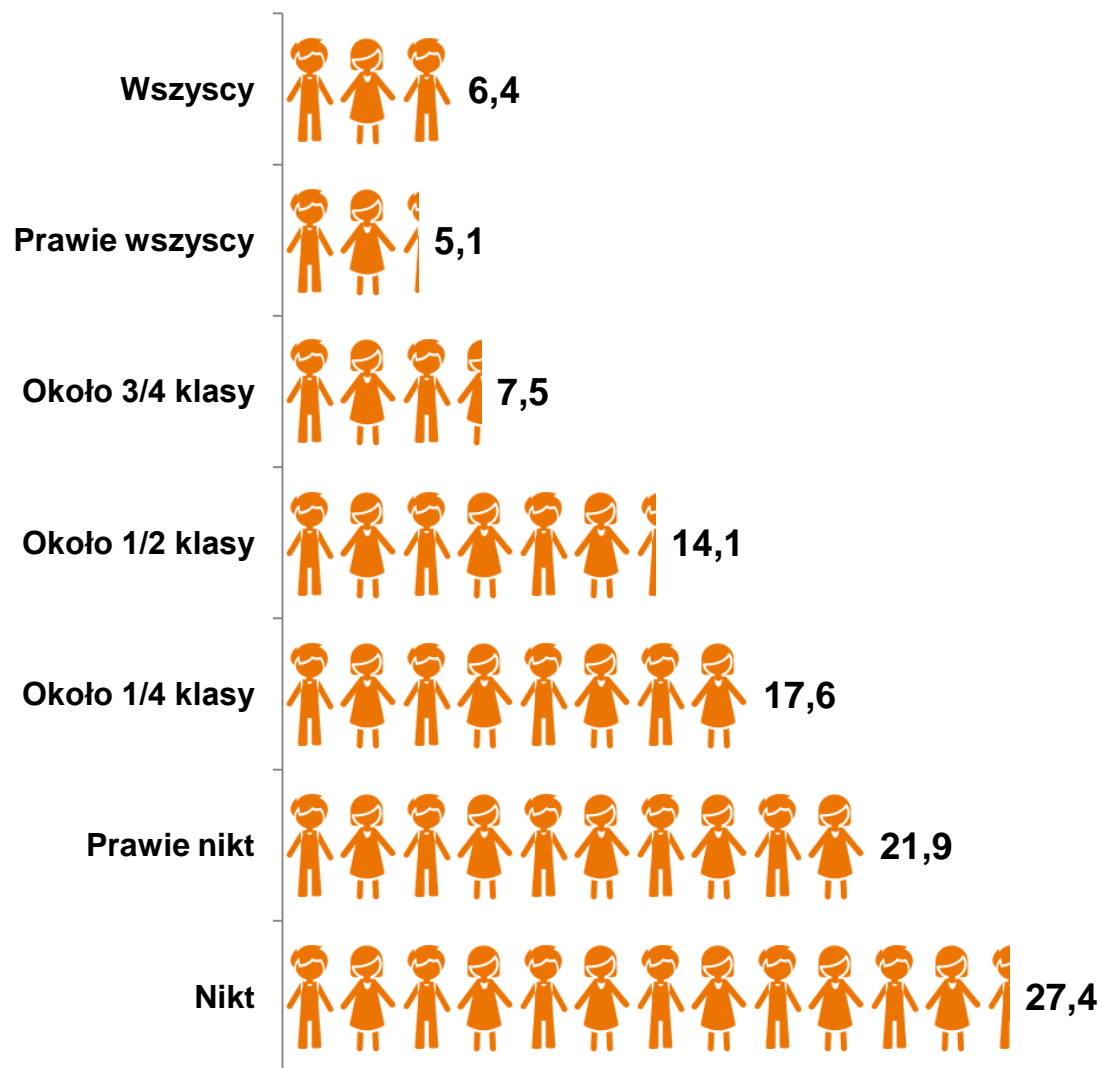


## Robienie potajemnie zdjęć innym uczniom i pokazywanie ich w internecie bywa zabawne.





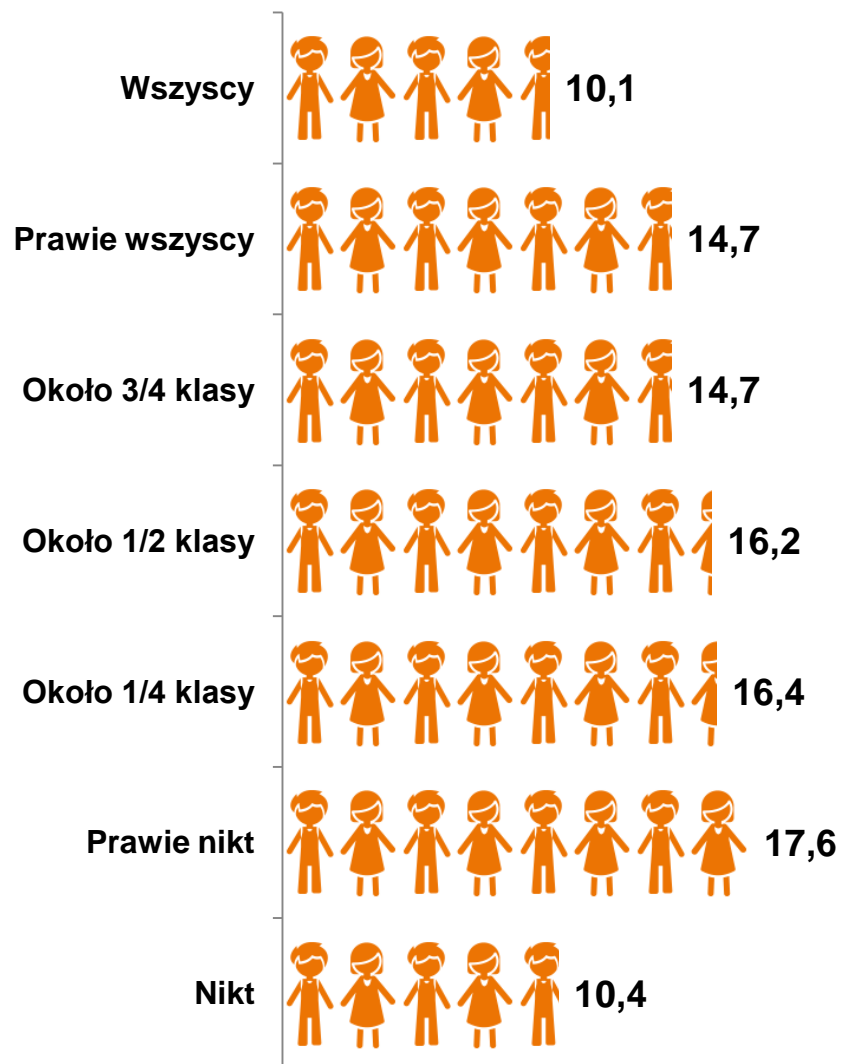
## Są tacy, których nie da się inaczej traktować niż jak zwierzęta.





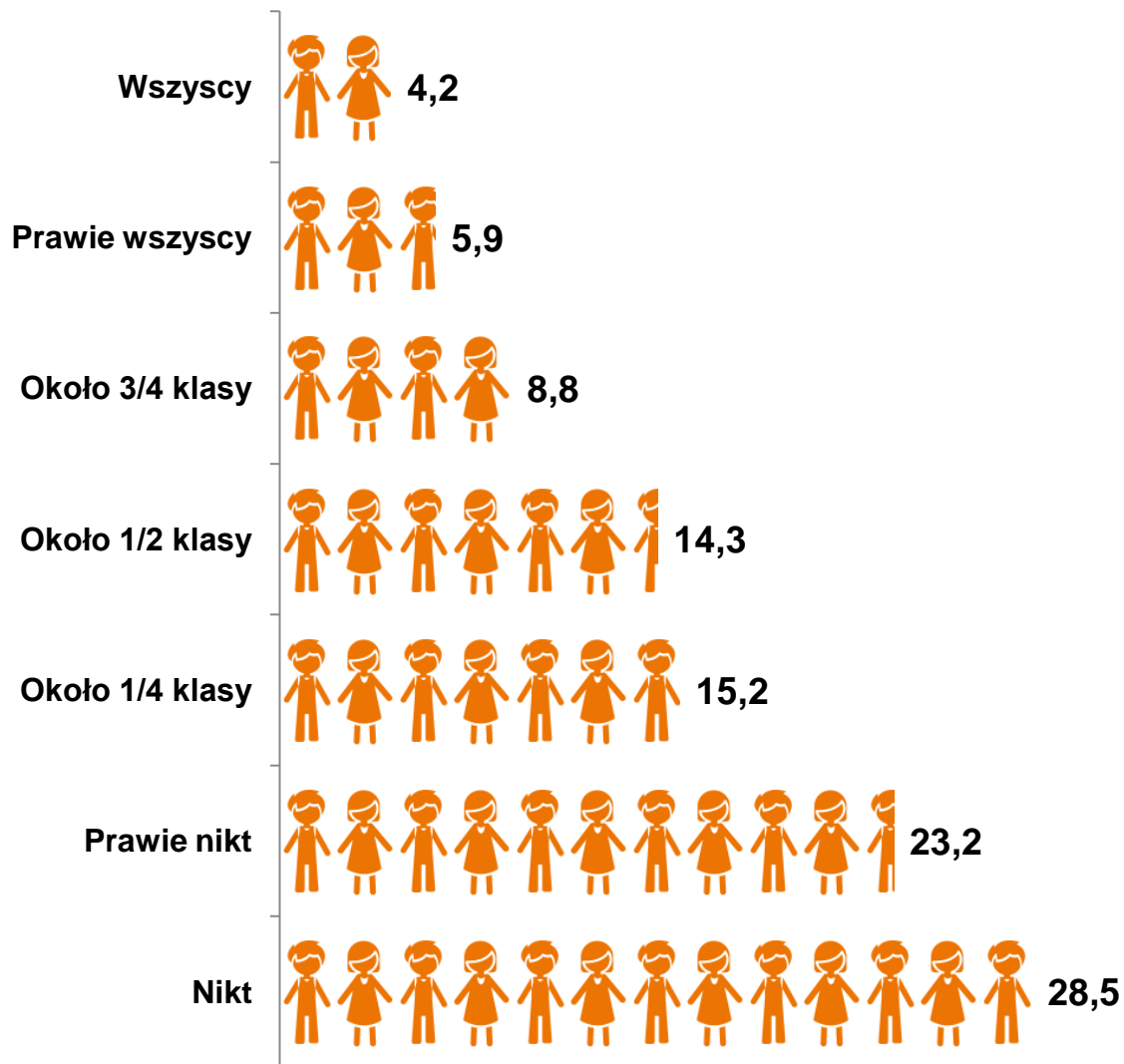


## Kopiowanie prac z internetu i przedstawianie ich jako własnych czasami jest koniecznością.



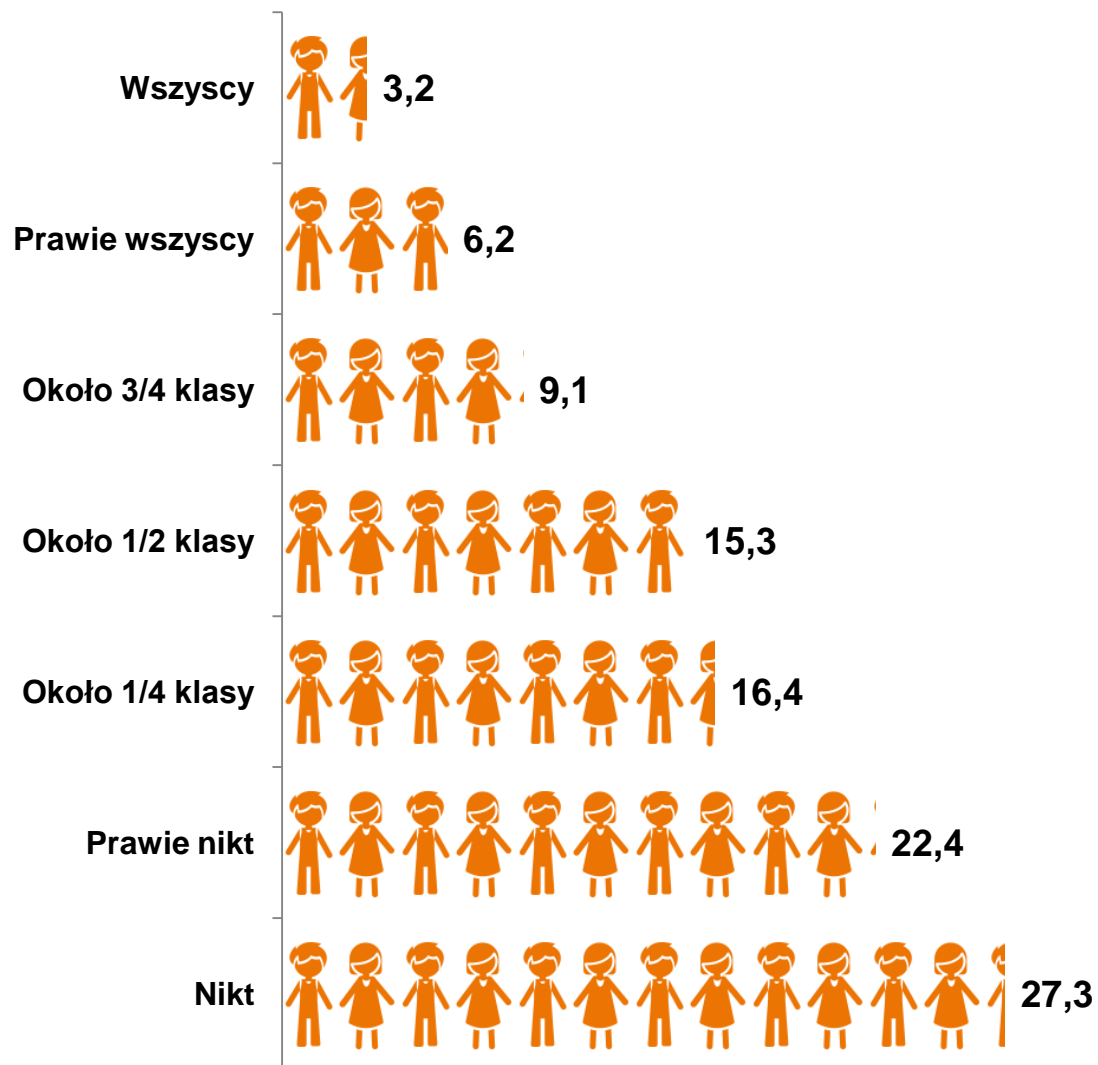


## Zabranie komuś czegoś drobnego to nie jest wielka sprawa.



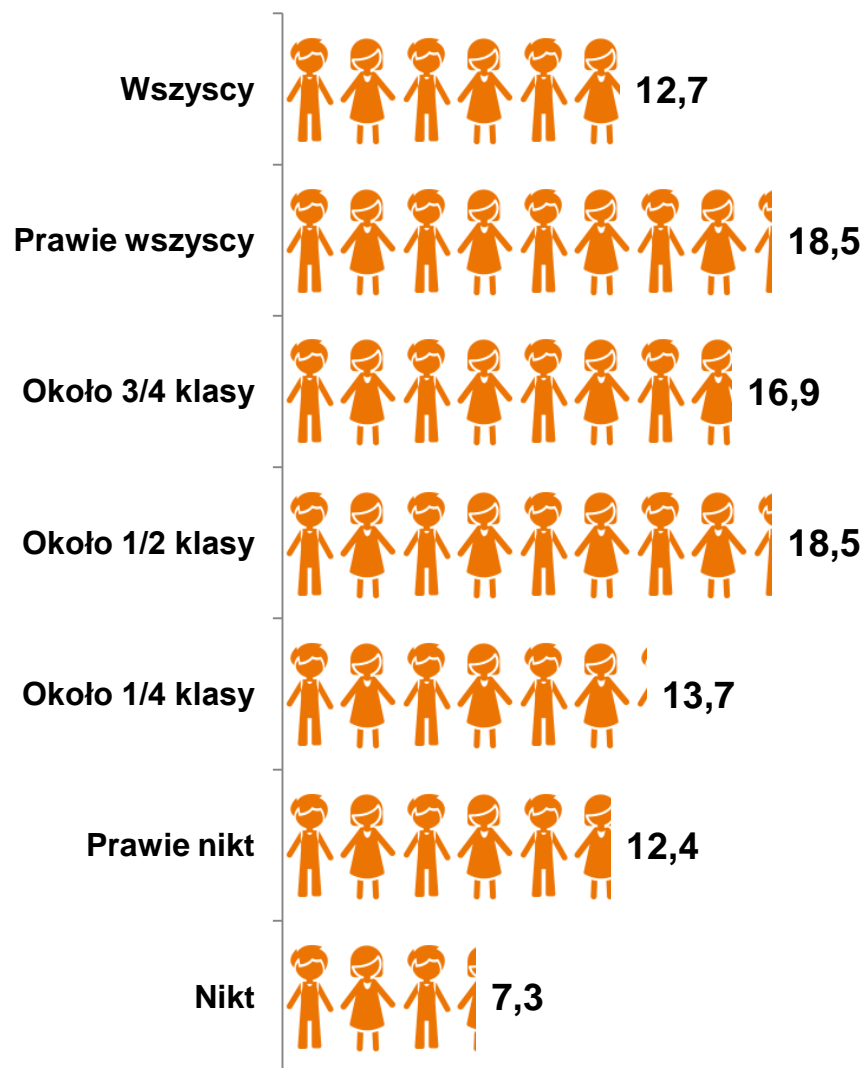


## Wyśmiewanie się z innych pokazuje tylko, że się nimi interesujemy.



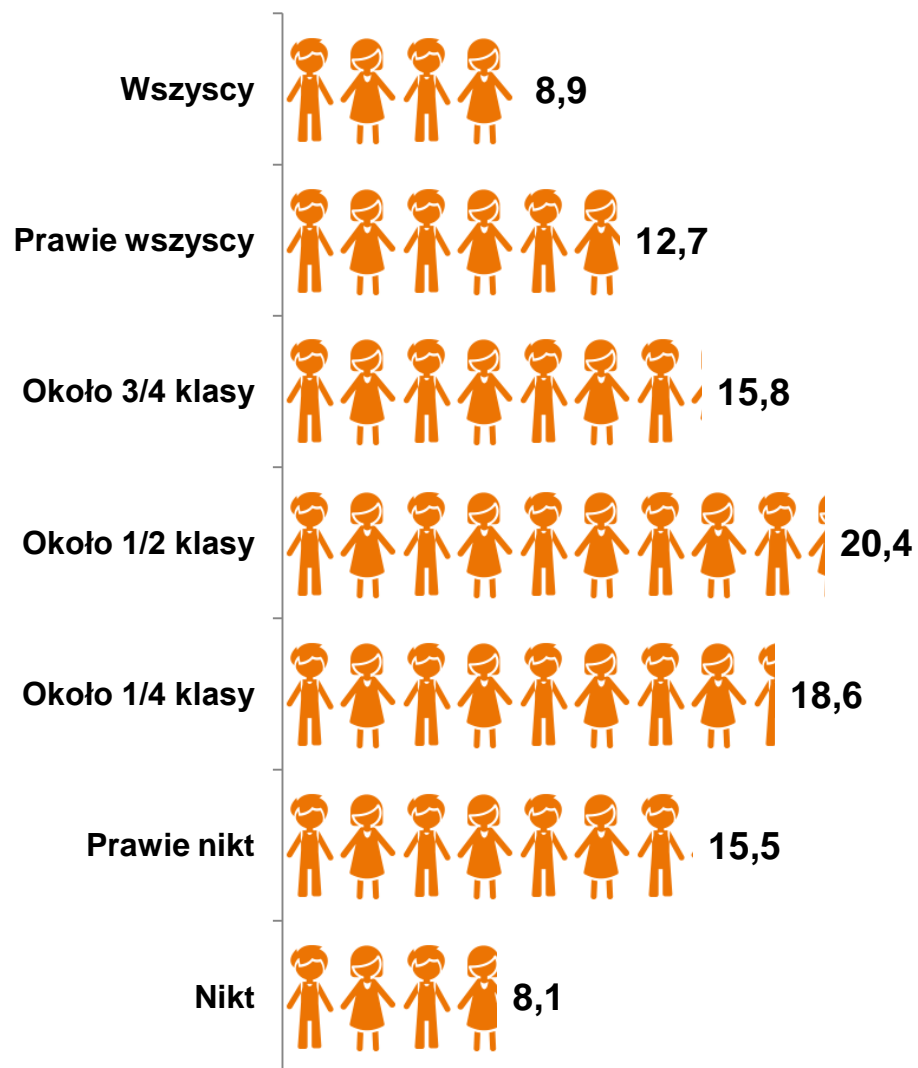


## Trudno traktować jak normalnego człowieka kogoś kto zachowuje się obrzydliwie.



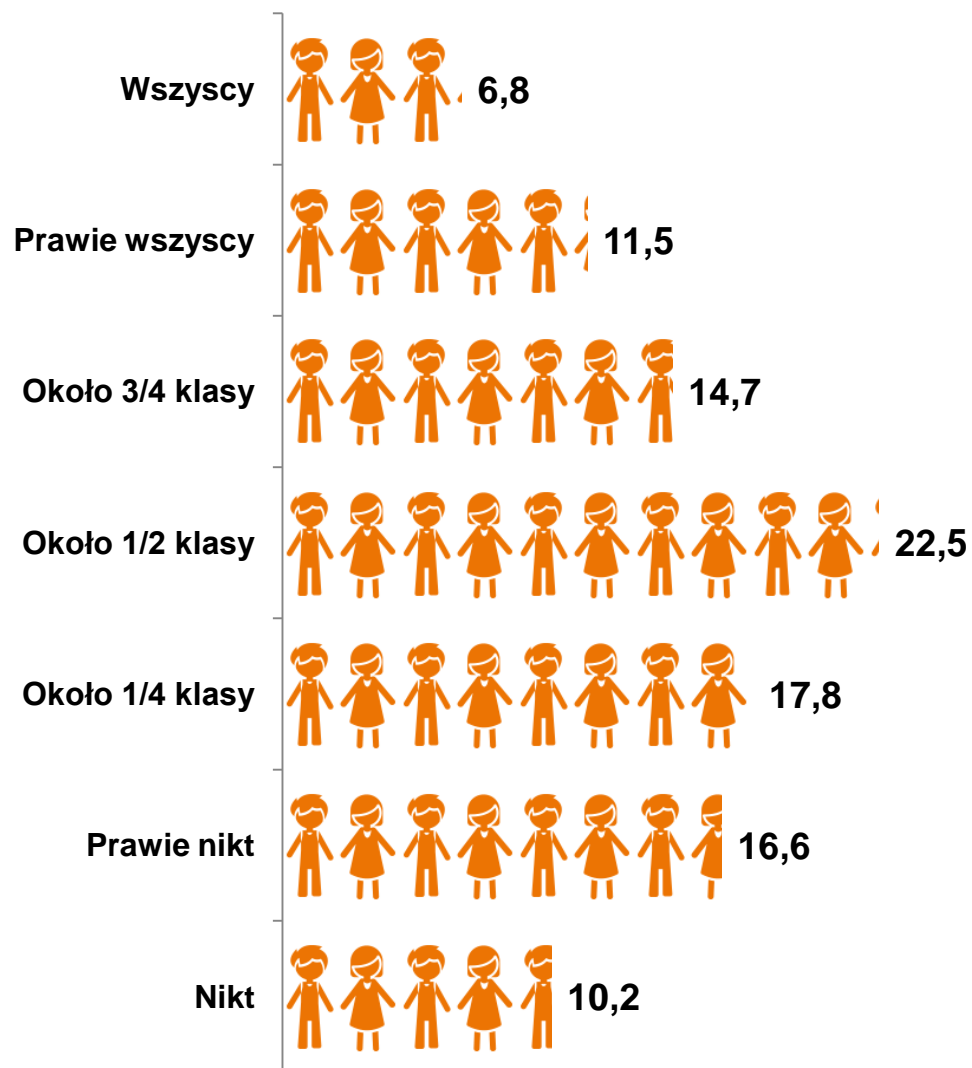


## Jeśli klasa kogoś naprawdę źle potraktowała to zwykle dlatego, że na to zasłużył.



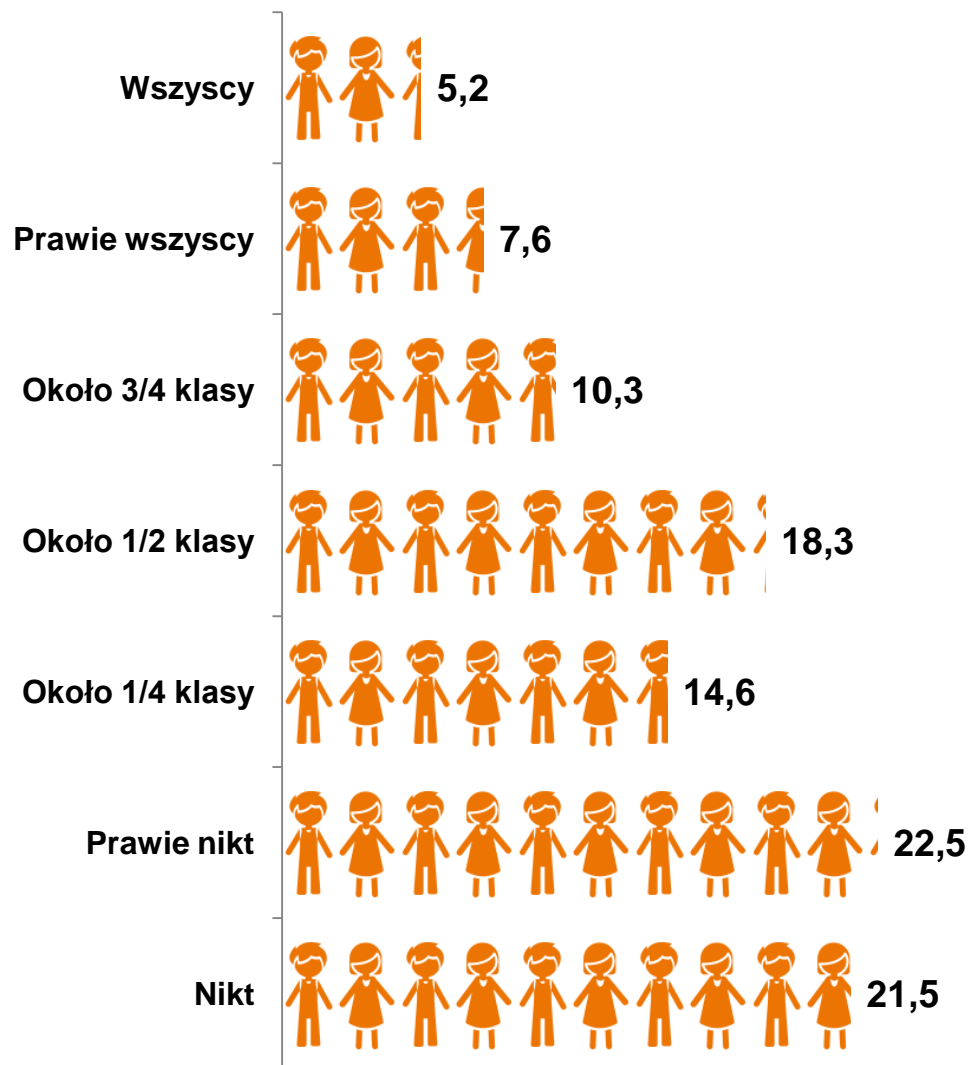


## Nie można winić uczniów za złe zachowanie, jeśli ich rodzice zbyt wiele od nich wymagają.



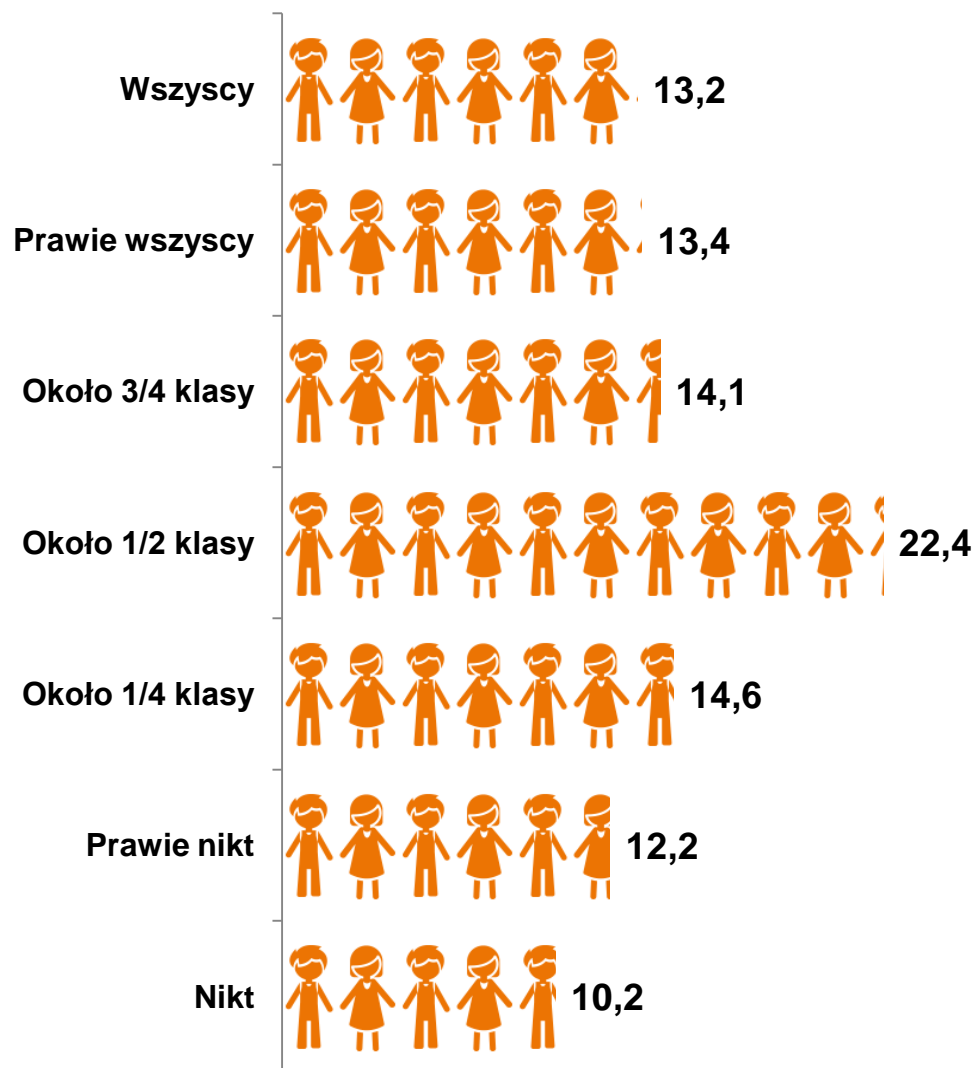


**Szkoła nie daje uczniom wielu potrzebnych rzeczy, dlatego można zrozumieć, że czasami ktoś weźmie coś, co do niego nie należy.**





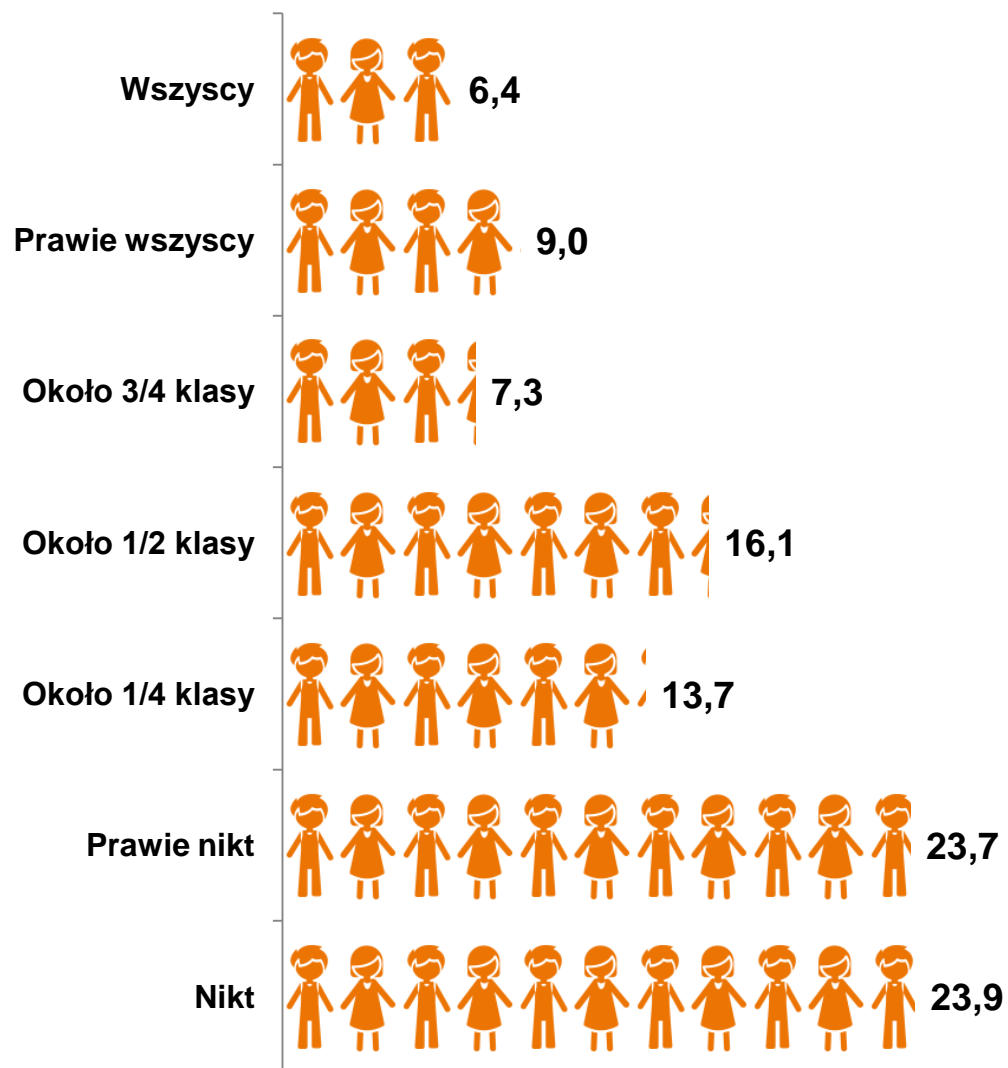
## Powiedzenie nieprawdy w obronie przyjaciół jest w porządku.





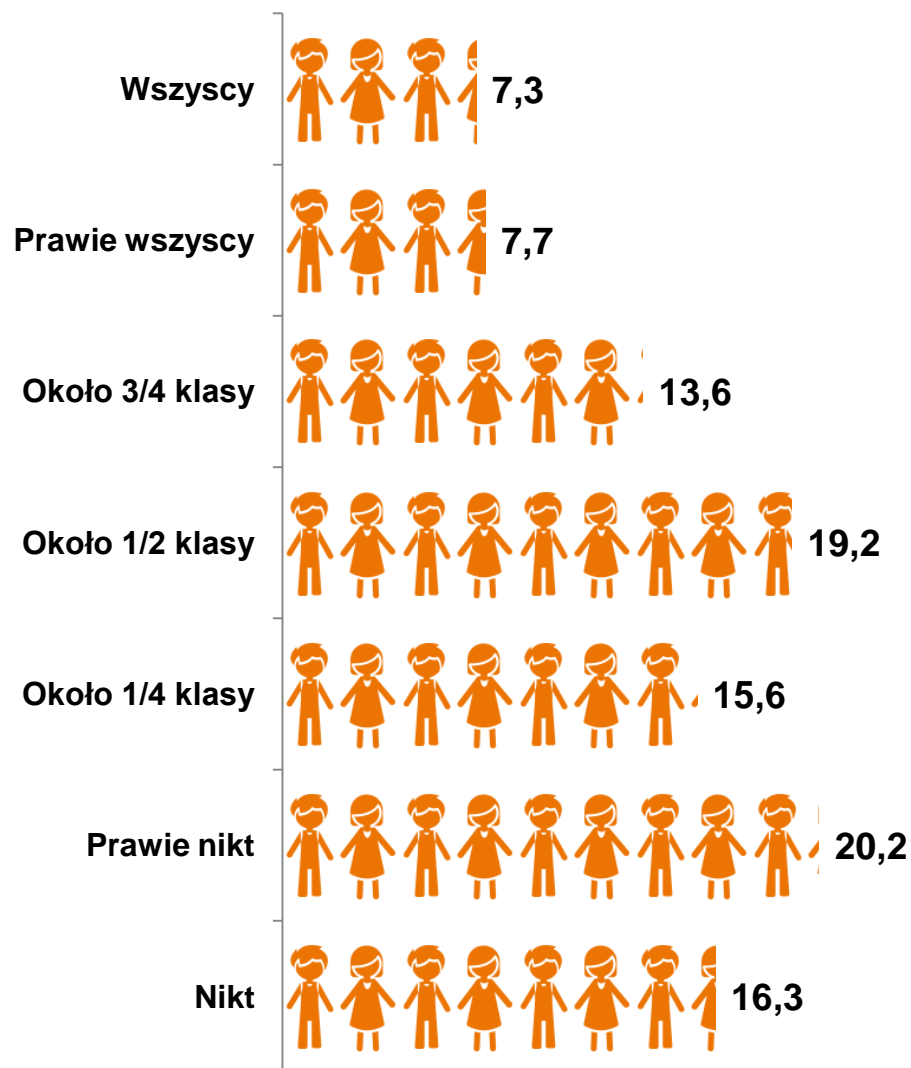


**Jeśli ktoś bezmyślnie zostawia swoje rzeczy,  
niech się nie dziwi, że mu je zabrano.**





# Nie należy nic robić bezinteresownie dla innych uczniów, bo wykorzystają cię.





# INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH

**Instytut Badań Edukacyjnych**

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel.: (22) 241 71 00, e-mail: [ibe@ibe.edu.pl](mailto:ibe@ibe.edu.pl)